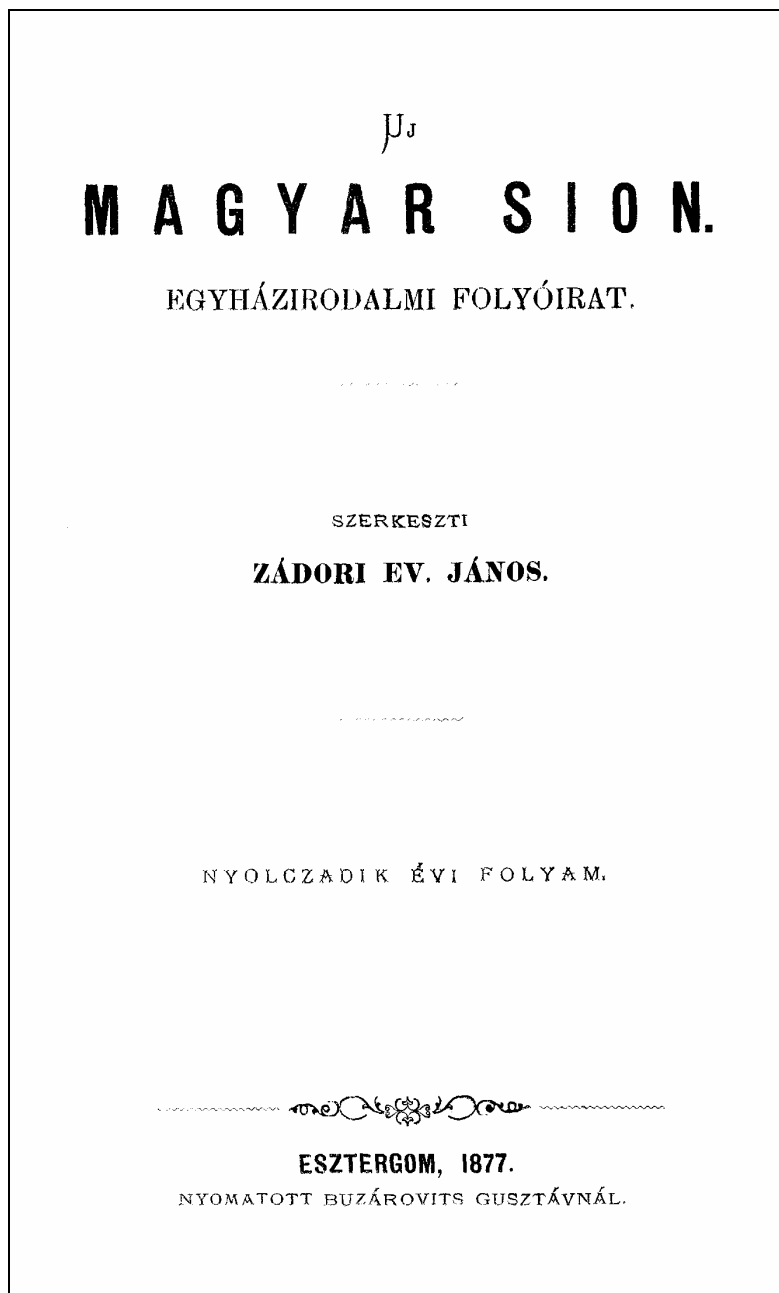


Nyáry Rezső Görres József élete

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.



Impresszum

Nyáry Rezső
Görres József élete

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció a szerzőnek az Uj Magyar Sionban 1877-ben négy folytatásban megjelent írása (161–171., 241–254., 322–335. és 401–416. oldal). A szöveget a mai nyelvhez, helyesíráshoz igazítottuk.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Görres József élete	4
Bevezetés	4
I. rész.....	5
II. rész	9
III. rész	11
IV. rész.....	14
V. rész	17
VI. rész.....	21

Görres József élete

Sepp nyomán.¹

Bevezetés

A XIX. század egyik legkitűnőbb szellemének életrajzát vázoljuk. Ha már kegyelettel állapodunk meg valamely hős emléksobránál, ki merész tetteivel méltón szolgálván hazáját, örök babérokat tűzött homlokára: vajon nem fogunk-e még nagyobb kegyelettel megállapodni egy férfiú életlapjainál, ki fönnkelt szellemével nem egy szűkebb hazát, hanem az egész szellemi világot szolgálta, és az emberiség legfelsőbb eszméiért vívott harcban diadalt diadalra halmozott?

A szellem épp úgy, mint a tudomány az egész világra szól. A szellem közjó, melynek gyümölcséből szedhet mindenki, csak gondolkozni tudjon, vagy akarjon. Aki ezt tagadja, kicsinyes elfogultságot, szánandó félszedséget árul el. Görres is a nagy világ embere. Megérdemli ennél fogva érdeklődésünket és méltánylásunkat; és mi annál is inkább érezzük magunkat ösztönözve jeles életének rajzában lapozni, és abból a főbb vonalakat reprodukálni, mivelhogy századunk² idősebb nemzedéke Görres nevét és hírét nemcsak ismeri, hanem kegyeletes emlékekben is tartja. „Die christliche Mystik” című főmunkája halhatatlan. „Historisch – politische Blätter” című folyóiratban megjelent kitűnő s nagyhatású cikkeit a fél világ olvasta. Volt annak számos olvasója a magyar klérusban is, és épp ennek fölmentjei olvasták azt kiváló figyelemmel, sőt tanulmányozták is, mert ő a világi és egyházirendet mozgató legfontosabb kérdéseket és a két rend között felmerült kontroverziákat annyi szakavatottsággal és hévvel tárgyalta, hogy csakhamar általános tekintélyt vívott ki magának. Alig harminc év választ el bennünket a szellemes Görrestől, és ő máris mintegy antik alak néz alá anyagiasságunkra; – ez jele szegénységünknek!

Élete vajmi tanulságos! A szellem nem születik, hanem képződik nagygyá. Ám Görresnek mennyi csalódáson, mennyi tisztuláson kellett keresztül mennie, mennyi illúzióból kijózanodnia, míglen a szilárd megállapodás ama fokára ért, melyből aztán az ő szelleme imponált a világnak! A nemes szőlőnedv is, csak miután kiforrtta magát, nyeri maradandó tiszta színét s ezzel becsét, hírnevét.

Görres élete felől többen kortársai közül, így Haneberg, Lasaulx, Werfer, Heinrich, saját fia Guido és egyebek rajzoltak vázlatokat, írtak emlék lapokat. De oly kimerítően és ex professo, mint Dr. Sepp (ő maga is tanítványa Görresnek) még senki sem írta meg életét. Ennek fonalán Görrest ismerni tanuljuk életének minden fázisán keresztül, bölcsőtől kezdve egész a sírig. Azonfelül Sepp nem elvontan rajzolja Görrest, hanem a történelem keretében, azaz kapcsolatban korával – kor- és üggyársaival – a korát mozgató eszmékkel és viszonyokkal, mi által ismerni tanuljuk egyszersmind a tényezőket is, melyek Görres szellemére közvetve vagy éppen közvetlenül befolyást gyakoroltak. Ez tehát történelmi, és ha helyén van a szó: pragmatikai életrajz, mely midőn Görres képét történelmi környezettel festi, egyszer s mind tetteinek okát is adja. Az életrajz hűségéért elég kezesség az, hogy a szerző harminc hiteles történelmi kútfőt számlál fel, melyekből adatait merítette. Nem fölös talán megemlíteni még azt, hogy a tudós szerző, kinek irodalmi neve nagy, katolikus ugyan – de csak a pápai csatkozhatatlanságig; vén korában megszállta a nyavalya, s ókatolikus lett.

¹ Görres und seine Zeitgenossen von Prof. Dr. Sepp. Nördlingen. 1871.

² Az írás 1877-ben készült, tehát a XIX. századra vonatkozik a megjegyzés.

I. rész

Görres bölcsője Coblenzben ringott. Született 1776. január 25-én. Apai háza „zum Riesen” – az óriáshoz – volt címezve, és csakugyan szellemi óriás lépett ki annak falai közül. Atyja mint fakereskedő építőfát szállított a Rajna vizén egész Hollandiáig. Anyja, született Mazza, olasz eredetű volt. Ennek egyik fiútestvére a város polgármestere volt, a másik ügyvéd, a harmadik pap. A szerény polgárszülők nem tudták, mit kezdjenek az eleven eszű gyermekkel, hét testvér között a legidősebbikkel, s mivé neveljék őt? Nem értették meg gyermeküket s szülői tekintélyüket sokszor fenytéssel is érvényesítették. Ilyenkor a padlásszobába menekült és ott tombolta ki magát a viharos kis lélek. A biblia mondatot: „Kit Isten szeret, azt fenytí is,” szülőinek applikációja után jókor kezdte ismerni s jóformán innen kell eredetezni a szabadság utáni vágyat, mely a gyermekben mindinkább előtérbe lépett. Míg iskolába nem járt, anyja szoknyába öltöztette, sőt szoknyában vitte iskolába is, még pedig leányiskolába! Ez már sok volt a fiú büszkeségének, azonnal megszökött az iskolából, és így jutott az első nadrághoz, és ezzel a fiúiskolába. Anyjának arra volt legfőbb gondja, hogy a fiú jól tudjon az oltárnál szolgálni. Kilenc éves korában a középtanodába került, mely a jezsuiták kollégiumával volt összekapcsolva. Görres, lehet mondani, önmagánál járt iskolába, amint is kifejezésteljes virágos nyelvét az ön eszmekincséből merítette, mellyel őt a természet megáldotta. Jövő hivatását már magában érezte, mikor még alig tudott olvasni, írni. A színgazdag utazókönyvekből, a föld- és természetrajzból mesés őserdeivel, ezüst forrásaival, tarka madaraival kivonatol dolgozott ki, és ezt, kezében a takarékpersellyel, nyomdászhoz vitte. Ez első kézpénzét az oltárszolgálat hozta be neki. A nyomdász nagy szemeket meresztett a kis szerzőre, de kénytelen volt őt azon szomorító válasszal elutasítani, hogy pénzecskéje nem fedezi a nyomtatási költséget. Mikor tizenkét éves volt, az iskolában egy költségvetési dolgozat volt feladva. De Görres eltért a feladott tárgytól és a helyett gúnyos esszét írt a római szent székről és a trieri választónak papi udvaráról. A tanár felolvasta ugyan dolgozatát, de el is tépte azonnal, hogy nyoma se maradjon. Önmagába s gondolataiba merülve sokszor hegyet-völgyet járt be a fiú, gyönyörködve a természetben, sőt belemerült a csillag-világba is, s emlékezetében tartotta meg az égitestek nevét. Odahaza saját készítményű fizikai gépeken kísérletezett. 1793-ban tizenhét éves korában bevégezte a gimnáziumot s ezzel iskoláit is. Egyetemet nem látogatott, csak utóbb mint tanár, amikor ő maga élő egyetem lett.

Görres az akadémiai tanulmányokat az egyetemen még meg sem kezdhette, amikor a francia invázió a rajnavidéki tartományokat is ellepte, és ez Görrest is belevitte a forradalmi szédelésbe. A forradalom lánggyorsasággal terjedt el Rajna vidékén, a választók tartományaiban mindenütt a szabadság fáját állították fel. A forradalmi eszmék, mint mindenütt, első sorban a fogékony tüzes ifjúságot kapják el, úgy kapták el a tizenhét éves Görrest is. Azonkívül a fényűző választók tartományaiban a közigazgatási viszonyok, udvaraiknál pedig a feslett élet annyira kihívók voltak, hogy igenis könnyen fölfogható, miképp Görres a rajnai püspökségek és a római szent birodalom fölött korán énekelhette el gunyoros sírdalát.

Coblenzben azonnal egy hazafias klub alakult, mely eddig nem hallott népszónokok arénája lett. „Rajnan inneni köztársaság” volt a jelszó; és küldöttségileg Hoche francia tábornokot kérték fel ennek pártolására s előmozdítására. A küldöttség szónoka az alig gimnáziumot végzett Görres volt. 1797. szeptember 14-én tartotta első nyilvános szónoklatát a szabadságért. A forradalmi párt máris politikai erőt bírt az ifjában, és miután a városi tanácsot elmozdították a helyéről, ő lett a mozgalom vezetője. 1799. december elején a szövetségesek nevében egy felhívást szerkesztett, melyben a rajnai tartományoknak

Franciaországba való bekebelezését kérték. A polgárság hazafias öntudatában vonakodott azt aláírni; ennél fogva aláírta a fiatalság, iskolás fiúk kortól és állapotól függetlenül.

Ez időben indította meg Görres „Das rothe Blatt” című lapját, melyben a „szabad férfiak” pártja nyilvános közeget nyert. A cím eléggé jelzi az irányt. Eme lapjában a legélesebb szavakkal és keserű gúnnyal kelt ki világi és egyházi fejedelmek ellen. „Róma szabad” – így kezdi Görres mondott lapjában, miután a franciák 1798. február 11-én bevonulva az örök városba, a Capitolium tövénél a szabadság fáját fölállították. „Ezelőtt – így ír – a világi hatalom az egyház karját hívta segítségül. Egy intés az ég felé – egy átok – és minden bevégeztetett. E kar most elszáradt és a filozófia foglalta el a fekete bűvészek helyét. A nyilvánosság az emeltyű, mely a szellemi világot mozgatja. A gonosztevőt, ha őt a bíróság karja el nem éri, in effigie függesztik ki bitófára. A papságról le akarjuk tépni az álcát, ép eszméket akarunk mindenfelé forgalomba hozni. Mi is örökös gyűlöletet esküdtünk a papságnak, a szerzeteseknek, és dolgozunk a nép javán. De dolgozunk az uralkodókért is, amidőn bebizonyítjuk nekik, hogy nélkülözhetők, és így vállaikról a kormányzási gondokat levesszük.” Íme mint forr a fiatal bor!

Mikor az annyira óhajtott bekebelezést proklamálták, Görres örjöngött örömeiben, s eme örjöngésben írta a római szent birodalomról e borzasztó gúnyt: „1797. december 30-án, Mainznak átadása napján délutáni három órakor kimúlt Regensburgban boldogan és nyugodtan, virágzó életének 955-ik évében, 5-ik havában, 28-ik napján, tökéletes elerőtlenedés és hozzájárult szélhűdés következtében, teljes eszmélet mellett és minden halottas szentségekkel ellátva a nehézkes emlékeztető római szent birodalom. Oh, Istenem! miért öntötted ki tenmagad legelőször is a te haragodat e jámbor teremtményre, mely oly gondtalan s elégtelen legelészett az ősapai gyepen, mely tízszer is engedte nyíratni magát, mely mindig oly jámbor, oly ártatlan volt, mint az embernek ama megvetett hosszúfűlű teherhordó állatja, mely csak akkor ágaskodik s rúg ki, mikor pajzán gyermekek égő taplót dugnak a fülébe. Született a megboldogult Verdunben 842-ben. Amint megpillantotta a világot, a zeniten egy vészjósló parókás bolygó tűnt fel. A gyermeket az együgyű Károly, a gyermeked Lajos és utódainak udvarában nevelték. Alighogy a fiatal herceg levetette lábáról a gyermekcipőt, azonnal a pápák adattak melléje nevelőül és ezek iparkodtak is őt illő isteni félelemben és minden, az ő magas rangjának megengedhető ismeretben gyakorolni. Büszkén néztek a római nevelők reményteljes tanoncukra, s mondták: a mi művünk, engedjétek azt bevégeznünk, engedjétek saját magunk szellemét belelehelnünk. Szentté avatták őt még eleven testében, és neve: a római szent birodalom volt. De ülő élethez való hajlama, összekötve szenvedélyes vallásbuzgalommal, mindinkább erőtlenítette az ő különben is ingadozó egészségét, feje szemlátomást gyöngébb lett, lelki ereje napról napra fogyott, míg végre mintegy harmadfél száz éves korában, a keresztes hadak idejében örültté lett. Erős érvágások és szigorú életrend helyre hozták ugyan, hanem az örültséget sorvadás váltotta fel. Elsoványodva, mint árnyék mászkált századokon keresztül a beteg, míglen a harminc éves háborúban heves vérfolyásba esett. Alighogy föllábadt ebből, jöttek a franciák, és szélhűdés kora véget vetett életének.” Íme a fiatal bor mint löki ki magából a fermentáció további fázisán piszkos habokban a tisztátalan anyagrészeket!

Görres ilyenkor fellépése folytán a jakobinizmus gyanújába esett, ami ellen azonban ő későbbi korában három iratban is igazolja magát. Dr. Sepp is védi őt, azt bizonyítván róla, hogy ő őszinte republikánus, de jakobinus nem volt. És hogy republikánus volt, azt nem számítja be neki, mert „talán – így ír – mi is republikánusok lettünk volna, ha megéljük mindazt a slendriánt, azt az alávaló barbárságot, melytől szabadulni egyéb út alig létezett. A menekültek magaviselete, kik a francia udvar erkölcsstelenségét Coblenzben is akarták meghonosítani, korántsem volt alkalmas az uralkodók iránti tiszteletet növelni.”

Görres ábrándozó idealista volt, számba nem véve a véres komolyságot és gonosz mesterségeket, melyek által államokat alapítanak s tartanak fenn. Hazafiság tekintetéből

méltán szemére vetették, hogy nemzetének javát egy túl hatalmas szomszédtól s idegen országba való bekebelezéstől várta. Első irata volt: „Der allgemeine Frieden, ein Ideal 1797.” Ő az emberiség eszményét Kant-, Fichte-, Rousseau-tól sajátította el. E zsengéjében szembeszállt a birodalommal, az egyházzal s minden régibb intézménnyel. Iratának Németországban nem talált kiadót, azért azt XVII cikk alakjában a párizsi direktóriumnak küldte meg, ahonnan is dicséretes elismerést nyert.

Amde az ifjú szellem ábrándjára csakhamar bekövetkezett a kijózanodás, a tények sehogy sem felelvének meg az eszménynek. Nem is csoda. Vértüdőben keresztelt szabadság, mely vadállati dühvel rombolva minden fönnálló rendet, jogot és viszonyt halomra döntött, hogy reá csak annál zsarnokibb uralmat gyakoroljon a népek fölött, vajmi kevésbé felelhetett meg Görres eszményének! A rajnavidékiek lerázván előbbi uraikat, franciákban csak önkényesebb, elbizakodottabb zsarnokokat nyertek. Fosztogatás, csalás, csikarás, a személyes- és a sajtószabadság módfölötti megszorítása, a francia nyelvnek reá erőszakolása – ezek jelezték a francia kormány nyomait a Rajna kies vidékén. A kiábrándult, különben is igazságos lelkű ifjú most már nem a régi állam, hanem a francia köztársaság zsarnoksága ellen fordult. „Örök harc minden gaznak, erkölcsös férfúnak kezünket” – e jelszóval indította meg a harcot. Név szerint nevezi a csalókat, megmondja, ki mennyit lopott. Elmélkedésében végre a következő eredményre jut: „Én azt hiszem – úgy mond – hogy a demokratikus forma megállapítására a század még nem érkezett meg, és nem is fog egyhamar megérkezni. Az emberek elvetették ugyan régi elveiket, de hogy újakat szereznének maguknak, arra még nem vettek maguknak időt, sem kedvet. A franciának, aki egyes rablók ügyét a nemzet ügyévé teszi, magának is rablónak kell lenni.” Amily fiatal volt Görres, mégis catói szigorral róttá meg az elkövetett rablásokat és lopásokat. Ilyetén merész s kíméletlen föllépése, nem csoda, hogy őt a francia kormánybiztosokkal sokszor összeütközésbe hozta. Még sohasem volt hallható ennyire merész szó, s csakis Görres szeplőtelen, hozzáférhetetlen jelleme tette az éles kritikát lehetségessé.

A párizsi direktórium felfigyelt az ifjú anarchistára, a kormánybiztosok arról vádolták, hogy nemzetiségi gyűlöletet szít, amiért is lapjának elnyomását sürgették. Ő megelőzőleg maga hagyott fel vele hat havi kiadás után, de nyomban egy másikat „Rübezahl” név alatt most indított meg. Ebben még kíméletlenebben kelt ki a francia köztársaság ellen, amiért is az igazságügyi miniszter azonnal sarkában volt. Német öntudattal lép most fel nemzete mellett. „Gyalázatosan – így ír – bánt Franciaország a maga ügyfeleivel, párthíveivel. Helótákká alázta le őket, a század söpredékét köpte ki rájuk, jogot és méltányosságot lábbal taposott. Prokonzulokat adtak nekünk, szívtelen és agyatlan embereket, kik oda vetették nekünk a tuskót, mondván: ez legyen a ti királyotok.” A nép csodálta a huszonegy éves ifjú elragadó szónoklatát, de a franciákat, jóllehet még mindig barátja a köztársaságnak, a maga ellenségeivé tette. Nem is elégelte ő meg a gazokat szóval és írásban megbélyegezni, hanem 1798. június 28-án maga köré gyűjtven polgártársait, elébük terjesztett egy feliratjavaslatot a párizsi direktóriumhoz címezve, melyben a francia guberniumnak a Rajna vidékén folytatott zsarolása, s annak korrupciója ellen keserű panasz emelnek. „Szemtelenebbek lesznek – így szól a gyülekezethez – a rablók, merészebbek a tolvajok, halál mindnyájának. Becsületes republikánusokkal szövetezni, ez legyen jelszavunk. Életünket a hazáért és a szabadságért.” Ily beszéd által a polgári és katonai hatóság egyaránt megbántva érezte magát, és Görres ismételve bántalmaztatott a katonatisztektől. A coblenzi parancsnok utóvégre be is záratta őt.

De Görresre még tökéletesebb kiábrándulás várt. Óhajtotta, a sokat ígérő forradalom tűzhelyét ismerni, és így a jövő politikáját tanulmányozni. Ebbéli óhaja csakhamar teljesedett. 1790-ben a rajnai hazafiak küldöttséget menesztettek Párizsba az új kormányhoz oly kérelemmel, hogy a rajnai tartományokkal ne bánjanak tovább mint ellenséges földdel, hanem hogy azoknak politikai s jogi állását kellőleg szabályozzák. E küldöttségbe Görres is meg volt választva. Útközben Trierben a küldöttséget harangzúgás fogadta, mely azt

jelentette, hogy Napóleon november 9-én félreállította a sok kis zsarnokot, azaz a direktóriumot, és militarizmust vezetett be. E hír elegendő volt arra, hogy Görres, a republikánus Saul, a Párizsba vezető nyílt országúton konzervatív, alkotmányos-monarchikus Pállá változzék. Az ő republikai eszménye egyszerre mint szemfényvesztő délibáb tűnt el előle! A küldöttség megérkezett Párizsba, éppen tizenkettő napra, ahogy Napóleon visszatérve Egyiptomból, a direktóriumot megdöntötte és az ötszáz tanácsot dobszóval szétkergette. Bizonyára nem is kedvező pillanat békés és nyugodt kihallgatásra! Mily gyorsan hűlt le Görres lángoló entuziazmusa! mint tűnt el a rajnai köztársaság utolsó reménye is! A tüzes véralkatú ifjú eszményei tehát pusztá légvárak voltak!

Csalódását még inkább belátta, midőn Párizsban azt tapasztalta, hogy a franciáknak saját nemzeti istenük van, és hogy mi becse van náluk az általános szabadságnak. A Franciaországba való bekebelezést most már más világításban látta. Amint pedig Görres Napóleont, mint Dániel négy állatának egyikét föllépni látta, azonnal megismerte annak államromboló misszióját, és így ír haza övéinek: „Jókor vegyétek kezetekbe Suetoniust, mert az új Imperator íme kész már.” Ezzel legyőzte a maga republikánus illúzióit.

Görrest élénk képzelete egy időre a nadrágtalan világjavítók s népboldogítók pártjára terelte, de ő elvtelen sohasem volt. Megróttá barátai balfogásait, csak úgy, mint ellenségeinek túlkapasait, és bensőleg igaz maradt mindenkor. Kortársai nem fogadták volna el az ifjútól e fenyítést, ha ő köztük szeplőtelenül nem állott volna.

Párizsban, a rajnai tartományok igényeit s követeléseit tárgyaló többféle javaslatokon dolgozott. De csakhamar tapasztalta, hogy a forradalom célja egészen el van tévesztve. „Veszendőbe ment – így ír – mindazon erő, az emberélet s emberi vagyon egész tőkéje, melyet a szabadságért való fölkelésre fordítottak. Holtan fekszik az itt, nem terem gyümölcsöt, és csak gyéren fog kamatozni a jövőnek.” Felhagyván tehát a javaslattal, egy feliratot szerkesztett a konzulhoz, melyben az eleven színekben festett visszaélések orvoslását kérelmezi. Küldetését bővebben leírja „Resultate meiner Sendung nach Paris” című iratában. A valódi eredmény az volt, hogy az új szabadságért lángoló ifjú tökéletesen kijózanodott eddig lángolt entuziazmusából. A század fordultával, az 1800. új évvel Görres is új ember lett. Visszatérően februárban Párizsból, lemondott a nyilvános politikáról, melyben már aratott is dicsőséget. Ő nem mondhatta el magáról Don Carlossal: „Huszonhárom év, és még mit sem tettem a halhatatlanságra méltót!”, mert ő ezen korában már európai hírnek örvendett.

A következő, 1801. évben megnősült Lasaulx Katalinnal, Coblenz legszellemdúsabb leányával, ki az élet viszontagságaiban híven és férfiasan állott férje oldalán. Házasságuk boldog volt, dacára a köztük fönnforgott vallásos ellentétnek. E nő egész könyvtárakat olvasott át, de templomba sohasem járt, és halálos ágyán ügyvéddel fenyegetődött szívéhez szóló leányának. Haneberg apátnak, a legbuzgóbb papnak, egyszersmind házibarátnak hátat fordított, és Windischmann általános helynök csak az utolsó éjjel látta el őt az utolsó szentségekkel. Erre vonatkozólag, Görres születésének századik évfordulóján ezt írja a bonni újság: „A különös ellentét miatt meg akarjuk még említeni, hogy az ő (Görres) neje férjének vallásos irányát állhatatosan visszautasította. Jóllehet házuk Münchenben a papok és klerikálok gyülekezőhelye volt, a halottas szentségek föl vételére még sem lehetett őt bírni. Amint élt mint szabad szellem, úgy következetesen mint olyan halt is meg.” E szánandó következetesség mélyen bántotta a vallásos férj szívét. Méla szívbánata azonban nem tört ki hangos panaszokban.

II. rész

Amint a fergeteg megtermékenyíti a földet, úgy a francia forradalom s invázió is számtalan szellemet termékenyített meg német földön. A két Humboldt, a két Grimm testvér, Schlegel, Brentano, Boisserée s a többi ezen időbe esnek, velük a költők, bölcsészek, történészek, természetbúvárok egész serege! Köztük Görresünk is kitűnő helyet foglal el. „Köszönöm Istenemnek, hogy a művészet s tudomány iránti hajlamomat kimenthettem még a viharból” – e szavakkal mond le politikai pályájáról, hogy egy állandóbbnak és hálásabbnak (ha lehet hálásabbnak nevezni), a tudományos-irodalminak szentelje magát.

Anélkül, hogy egyetemet látogatott volna, elfoglalja mint tudós a természettudományok tanszékét a conblenzi líceumnál, ahol mialatt tanított, egyúttal az irodalomnak is szolgált. Grehlens vegytani folyóiratába több cikket írva, figyelmet gerjesztett maga iránt. Már 1801-ben kísérletet tett mint orvos is. Lasaulx barátjának így ír többek között: „Galvanizmusi gyógymódomra nézve meg akarom jegyezni, hogy egy majdnem tökéletesen siket tizenegy éves leányt szerencsésen helyreállítottam, és három más javulófélben van.” Runge Otto tudóvszben szenvedett festő barátjához pedig így ír 1810. szept. 16-án: „Csak láthatnám önt, hihetőleg segítenék önön, mert nekem a természetbe mélyebb betekintés engedtetett meg, mint talán sok orvosnak.” Döllinger – a teológus atyja – híres fiziológus azt vallja, hogy Görres minden ismerősei között a legbehatóbban tanulmányozta az emberi velőt. Az utolsó könyv is, mit Görres vásárolt, orvosi könyv volt. Természettani, természetismereti s művészeti tanulmányaiban folyton előrehaladott. Már 1802-ben írta: „Aphorismen über die Kunst” – 1803-ban „Aphorismen über Organonomie” – 1805-ben „Über Organologie” azután „Exposition über Physiologie” című iratait, melyeket mind lelkesen fogadták, és a fiatal tudós hírét csakhamar a Rajnán túl is vitték. Feltűnést okoztak különösen Aretin „Aurora”-jába 1804-ben írt dolgozatai: „Corruscationen über Poesie, Philosophie und Politik.” Mindez iratokban előtérbe nyomul Görresnek veleszületett tehetsége. Az ő természetes eszmekincse, nyelvének plasztikai ereje több nála, mint amit tanulmány útján elsajátított. 1806-ban megjelent „Glauben und Wissen” című irata, melyben költői szelleme utat nyit magának a világba.

Aretin, a bajor tudományos akadémia elnöke s központi könyvtárnok, felismervén Görres kitűnő tehetségeit, reávetette szemeit s szerette volna őt az akadémiának mint póttanárt megnyerni, ámde tervét keresztül nem vihette. Az alatt Görres nem nézhetvén tovább szülőföldjén a francia gazdálkodást, a Rajna jobb partjára költözött, ahol még volt német élet, és a költőies Heidelbergben telepedett le 1806-ban. Az itteni egyetemen veszi kezdetét Görres romantikai korszaka. Thibant egyetemi rektor örömmel üdvözli őt, „az annyira kitűnő tudóst.” Mint magántanár szerényen kezdi meg nyilvános előadásait költészet, bölcsészeti, természetismeret s esztétika fölött. Gazdag, de iskolázatlan, fékezetlen szellemi ereje, amint először a politikai – s utóbb a vallási térre, úgy most a művészetre és a tudományra hajtotta őt. A lángész háttérbe szorítja benne az asztaltudóst. Előadása merőben szabad volt, sohasem használt könyvet, vagy írást előadás alatt. Jellemének nagysága, épp úgy, mint igazság- és szabadságszeretete magával ragadta hallgatóit. Előadása egyhangú volt, mint a moraj, csak villogó két szeme, mint cikázó villám, kölcsönzött neki élénkséget. Bölcsessége nem állott holmi összeszedett, betanult tételekből, amint is ő teljes életében nem törődött idézetekkel. Ritkán olvasott át egészen valamely könyvet, mert csakhamar a gondolatoknak olytén pezsgése fejlődött ki benne, hogy szelleme azonnal túlszárnyalta a szerzőt s nem engedte magát lekötteni a tárgyhoz. Tanítványai oly varázst, oly vonzóerőt tulajdonítanak személyének, hogy aki egyszer közelebb állt Görreshez, az többé nem tudott megválni tőle.

Heidelbergben töltött évei legszebb korszakát képezik békés munkásságának, valamint ugyancsak itt kezdett nemzeti szellemben írni. Neje egész a XII. századba érő ősnémet

költeményeket olvasgatott vele. Ezekből tanulta meg Görres nemzetének csodálatos múltját a költészetben és a regében. A nemzet múltjának kincseit világra hozni tehát, a nyelv gazdagságait kinyomozni: ezt tűzte ki most feladatául magának; ezen dolgozott most buzgón Arnim, Brentano, Crenzer, a két Grimm, Günderode, Schlegel, Tieck kortársaival, kik mind csodálatosan vonzódtak hozzá. A németek leszorítva a politikáról, e mozgalmas időkben egészen szellemi javaik ápolásának éltek, úgyszólván inter strepitum armorum.

Heidelbergben három költői szellem: Görres, Arnim és Brentano különösen élénk költői életet kezdett meg, gyermekregék, népdalok, népkönyvek gyűjteményével foglalkozván. E korba esnek Görres következő munkái: „Kindermythen” (1806) – „Das Christkindchen” (1806) – „Deutsche Volksbücher” (1807) – „Sammlung altdeutscher Volks- und Meisterlieder” a heidelbergi könyvtár kéziratái után (kiadva 1817-ben). Ugyanezen időben kiadta Arnim és Brentano társaságában az „Einsiedler Zeitung” nevű lapot, mely hatalmasan élesztette a nemzeti szellemet, különösen az akadémiai ifjúságban.

De nemcsak a tudomány és irodalom, hanem a művészet mellett is mindinkább lelkesedett Görres. Amit a német művészet hozott létre a középkorban, az most látható lett ama remek festményekben s faragott művekben, amiket a kolostorok eltörlése folytán tömegesen vásárra vittek. Remekművek mesés áron lettek elérverezve, és az olcsó vevőket még meg is sajnálták, hogy pénzüket ily ódon jószágra költik. Mert hiszen akkor a legszebb faragványú kereteket, műékes oltárszárnyakat, remek vásznakat tüzelőnek használták, mivelhogy el voltak kormosodva! Amit a franciák a német dómokból s kolostorokból elhordtak, azzal Párizsban egy egész múzeumot szereltek fel, és a német művészek ezután Párizsba vándoroltak, hogy kifosztott hazájuk műkincseit gyűjteményben kiállítva szemlélhessék s tanulmányozzák. Boisserée jeles műértő s Görres barátja ez időben a legbecsesebb képekhez jutott Kölnben. Görres is lelkesen gyűjtögetett, jelesül ónémet remekeket, melyeket – mint Boisserée említi – ő maga restaurált is. Könyvtára nem volt oly gazdag, mint remek gyűjteménye. Egyik állhatatos eszméje volt az ónémet építészetet megdicsőíteni, és ezen eszmének köszöni létét „Der Dom zu Köln und der Münster zu Strassburg” 1842-ben megjelent munkája.

A világtörténelem Michel Angelót tekinti a legnagyobb szellemnek. Utolérhetetlen mint szobrász a maga Mózesében – nagyszerű mint festő a sixtina kápolnában – kitűnő építész, úgymint ki a Pantheon a légből emelte, kúpul Szent Péter templomára. Michel Angelo azonkívül a bonckést meg a lantot is kezelte. Hozzá hasonló egyetemes lángész Görres is volt. Egyaránt otthonos bölcsészeti tudományokban, a művészetekben és politikában, mélyen gondolkozó teológus, amellet költői természet. Korának orákuluma volt, midőn Európa Napóleon ellen sorompóba lépett. Ő nemcsak a Rajnán nemzetéért őrt állt, hanem élén állott mindazoknak, kik azt szóval és írásban tette buzdították.

Dacára annak, hogy már két éve tanított, mégsem tudott rendes tanszéket nyerni. Középszerű ész általában könnyebben boldogul, hamarabb jut álláshoz, kenyérhez. Miért? mert sem féltékenységet nem kelt, sem irigységet. A háztartás szükségai már is sok gondot okoztak a fiatal tudósnak, amint az könyveiből kivehető „Sophie (idősebb leánya) – így ír – vánkösököt varr, s egyéb nőimunkát készít, mit én titkon körülhordatok a városban s eladogatok, ebből aztán szerényen eléldégelünk. Brentano (barátja és rokona) hozzánk hozatja vacsoráját, és így összevetjük szegénységünket. Én nevetek, mikor az emberek csodálkoznak, hogy semmim sincsen.” Havi öt louisornak (100 frc) kellett fedezni a háztartást, mikor Görreséknek már három gyermekük volt. Neje egész végkoráig oly buzgón olvasgatta a könyveket, hogy férje sokszor maga volt kénytelen gyermekeit megfürdetni, megfésülni. Majdnem hihetetlennek látszik, hogy oly kitűnő tudós, mint Görres, élte javában hiába fáradozott rendes tanszék után Würzburgban – Landshutban – Heidelbergben – Göttingában – Berlinben, és utóbb Bonnban – és Lüttichben. Nem volt számára hely! Azért még mint magántanár, harminckét éves korában, a belátóbbak mély fájdalomára búcsút vett

Heidelbergtől s 1808. októberben visszaköltözött Coblenzbe, hol régi tanszéke számára fönntartva maradt. Ez volt sorsa oly tudósnek, kiről Windischmann már azon időben mondja, hogy „Heracles a tudományban.” És vajon mi volt, ami útját állta Görresnek? A túl hatalmas klasszikusok, a parókás filisztertudósok, kiknek szemében vétség volt minden szabadabb mozgás, merénylet minden felsőbb lendület, újítás minden helyesebb irány. A tormába esett féregnek ne zavard nyugalmát! E tudós faj nem engedte a fiatal német tudóst az általa féltékenyen őrzött szentélybe, nehogy ez talán rozsdás pléhzománcukat ragyogó aranyfényével elhomályosítsa! Csak az, aki nem figyelte meg az embereket, fogja tagadni, hogy a középszerű ész nem tűr felsőbbet maga mellett, s hogy hátramaradt tudós nem szívleli azt, aki őt meghaladja. Ha van ódium a világon: ezzel találkozunk a leggyakrabban. A fényes tehetség, az ünnepezt irodalmi név, a hallgatóságnak föllelkesezése Görres mellett, nem volt-e mindez elegendő, hogy szemet szúrjon s gyűlöletet keltsen a moh földte tudós főkben? Igenis jellemző tehát, amit Görres maga ír róluk a két Grimm testvérhez 1812-ben: „Nincsen szűk keblűbb, nincs irigyebb, nincs kis lelkűbb nép a német tudósoknál. Még az összeroskadó hegy alatt is, mely mindnyáját összezúzni s eltemetni készül, civakodnak, s irigylí egyik a másiktól még a darab kenyéret is. Istennek nem lehet tetszése ily alávalóságon.”

III. rész

Görres az általános felforgatásban a történelem ítélethozatalát látta a magát túlélő államintézményben. Látván, mint hajtott Isten hadainak szekere az országokon keresztül, forrón kívánta korának legjobbjaival, hogy tűz szálljon alá a tarlóra s perzseljen föl mindent ami elszáradt, s többé nem életre való. Láttuk is milyen tevékenyen vett részt az ifjú forradalmár e mozgalomban. Ámde amint Napóleonban Isten újabb büntetőostorát felismerte, legott készen állt a harcra, s küzdött, mint senki jobban, nemzetének felszabadítása mellett, így a békés tudóst ismét a nyilvános politika színpadán találjuk, ámde sokkal nemesebb s fényesebb szerepben, mint az első volt. Azelőtt hazájának érdeke ellen, most annak felszabadítása mellett küzd.

Perthes minden hazafi tömörülésére egy lapot indított meg, melyhez hozzájárulásukat odaigérték a legtekintélyesebb írók. Görres Orion név alatt annyira tüzesen írt benne a francia uralom ellen, hogy a szerkesztőség kénytelen volt a legerőteljesebb helyeket kihagyni. Ezen cikkeiben már is mutatkozott a „Rheinischer Mercur,” melyet Görres nemsokára megindított, s mellyel hazája nevét halhatatlanítván fényesebben szolgálta, mint akármelyik hadvezér. A nyert csatákat ő nyerte, mert ő tüzelte csatára a nemzetet, az ő buzdító szavára szaporodtak a seregek. Hatalmas szózata lelkesedésre ragadta a német fajokat, cikkei mint villám gyújtottak s fölviannyozták az összes nemzetet. A fiatal orosz lány, ki már a múlt században hallatta szavát, azóta nagyra nőtt, és most ordítása betölti egész Európát. A legtekintélyesebb külföldi lapok, mint a Times, hevenyében lefordították harcias cikkeit, s úgy látszott, mintha fél Európa indulna szavára. A német nemzet nem olvasott eddig annyi lángoló hazaszeretettel, annyi hévvel írt felhívásokat. De forgott is a lap minden kézen, mohón olvasták a legfelsőbb körökben is. Blücher, az agg hadvezér nem ült addig ebédjéhez, amíg a Mercurt meg nem emésztette. A lap a gondolatoknak oly eredetiségével, a nyelvnek oly hatalmával, annyi szellemmel, annyi élccel, a történelemnek oly alapos ismeretével, a jelennek meg a múltnak oly találó egybevetésével volt írva, hogy az epochát szült az összes európai publicisztikában. Görres mint hős harcolt, mindig első sorban, mindig Napóleon sarkában. A Mercur mint vészmadár szállongott a hadsereg előtt, és nemcsak ülésel, hanem szavazattal is bírt a szövetséges fejedelmek haditanácsában, olyannyira mérvadólag képviselte a nemzetet s annak ügyét. Nem csoda azért, hogy Napóleon Görrest „az ötödik nagyhatalomnak” nevezte el, mely ellene fegyvert rántott. E roppant hatást és tekintélyt egyrészt Görres fényes

tehetségének, másrészt tiszta jellemének kell tulajdonítani. „Én sohasem ettem Napóleon kenyerét, nem is ittam bort az ő poharából” – így ír a szerény líceumi tanár büszke tollal! Sohasem foglalt rangnélküli szerény tanár ennyire tekintélyes helyet nemzetének történelmében.

A lipcei népcsata után felhívta nemzetét, hogy a diadal megörökítésére építse ki a kölni dómot, a múltnak e szent hagyományát, de egyszersmind a római szent birodalom háromszázados megállapodásának kiáltó szimbólumát, és a nemzet csakugyan hozzá is látott.

Görres Napóleon bukása után sem maradt tétlen. Alig hogy ez Elbára száműzetett, megjelent a Mercurban: „Napoleons Proclamation an die Völker Europas, vor seinem Abzuge nach Elba.” Ebben Görres Napóleon álcája alatt szemlét tart az imperátor lefolyt uralkodása s tettei fölött. Soha zsarnok hívebben nem festette magát. De Európa népeinek tespedése is, és annak gyáva s szolgáliai magaviselete büszke elnyomójával szemben, hatalmasan volt ecsetelve. A franciák nemcsak lefordították a proklamációt, hanem egyszersmind a legjobbnak is állították, amit bukott császáruk valaha mondott volna. Sőt akadt író, ki azzal ámította a közönséget, hogy a trónvesztett császár maga diktálta tollába a proklamációt.

Alighogy megvolt kötve az 1814-i párizsi béke, Görres hevesen kelt ki lapjában az ellen, hogy Franciaországot még tartományokkal is jutalmazták gazságáért, mialatt Németország egy szétdarabolt tetem marad. Amint pedig Napóleon 1815. március 1-jén megszökvén Elbáról s Cannes-ben partra szállván, Franciaországot húsz nap alatt visszafoglalta: Görres újra és ha lehetséges, még hatalmasabban fújta meg a harsonát, még lelkesebben szólt a nemzethez. De szintoly hatalmasan s bátran szólt az udvarokhoz is: „Ha a rablók – így ír – visszafogadták császári főnöküket, úgy a német uralkodóknak valóban Istentől elhagyatva kellene lenniük, ha csak egy pillanatig is tovább késnének még, császárt választani maguknak, ki az összes törekvéseket erélyesen célhoz vezesse.” Mutatott pedig ausztriai Ferencre. Továbbá rájuk pirított, hogy az elrabolt műkincseket és becses kéziratokat ott hagyják a franciáknak, a helyett hogy azokat halasztás nélkül visszaszereznék. Erre csakugyan vissza is kerültek azok, kevésnek híjával.

Ámde a megpróbáltatások, miken általában keresztülmenni a publicisták, Görrest sem kerültek el. Amint a Mercur egyik számában megróttá, hogy a katonatisztek ismét embertelenül bánnak a legénységgel, és azt csak „canaille” és hasonló címeken nevezik, nagy volt a fölindulás a lapnak illetően „szemtelenége” fölött. Amint pedig Görres Szászországnak Poroszországba való bekebelezését sürgette, büntetésképpen azért, mert a király a szövetségesek titkos megállapodását Napóleonnak elárulta, katonai karral az őrségre vitték. 1815. május 16-án Hardenberg államkancellártól az első hivatalos megintést kapta, azon utasítás mellett, hogy az ilyféle szabadelvű fejtegetések külön könyvekben történjenek – a háború, melyet viselünk, nem mint a franciák, hanem csupán mint Bonaparte ellen viselt állíttassék elé – fel kell hagyni a szenvedélyek folytonos izgatásával, amint az p. o. császári méltóság az ausztriai házban való felélesztésének tervével történik. – A Mercur már április 15-én szót emelt a párizsi békének megújítása ellen, mint „amelyben Németországnak, egy nyomorult, idomtalan, szörnyes alkotmány jutott, sokfejű, mint az indiai bálvány, erő – egység – összefüggés nélkül.” – A kongresszusnak sem kegyelmezett meg. „Mit adott – kérde – a kongresszus a népeknek mindabból, amit ígért nekik? A nép vérén megvásárolt birtokokat fölosztotta a fejedelmek között, a népet pedig pusztá kézzel bocsátotta el.” Ennyire szabad nyelv, ennyire szókimondó ember mindinkább alkalmatlanabb lett a kormányköröknek, a Mercur pedig mindinkább vesztének indult.

A háborúnak vége volt, de Görres tovább folytatta a maga harcias politikai tevékenységét. A francia forradalomból oly vívmányokat származtatott le, melyeket most a törvényhozás és az alkotmány terén érvényre akart juttatni. Ez által összeütközésbe került a nyugalom embereivel. „Aki a királlyal ki akar jönni, az úgy kell, hogy írjon, amint kívánják.” Pausaniásnak ezen állambölcs tanácsát Görres sehogy sem követte, ő se nem beszélt, se nem

írt az udvarok ínyére s tetszése szerint, és ez által mindenütt ellenségeket támasztott. Szokás volt-e már azon időben lapokat szubvencionálni, azt nem tudjuk; de annyi bizonyos, hogy az önálló Görres semmiféle szubvencióért el nem adta volna meggyőződését, politikai függetlenségét, mert nagy jellem volt.

„Die Reaction in Preussen” című cikkében élesen megtámadja az új német viszonyokat. „Régi legendákban – így ír – az mondták, hogy ha valahonnét kikergették az ördögöt, ott fertelmes kénbűz marad vissza, jeléül annak, hogy a gonosz szellem elköltözött.” E bevezetés után összeszámolja, miféle és mi fertelmes bűz maradt vissza Poroszországban a franciák elvonulása után. Roppant éles kritika ez, teli élccel, s keserű gúnnyal. Ám Görres az összes haza érdekeit tartotta szemmel, és nem a partikuláris érdekeket, amint azok a közös ellenség leküzdése után minden egyes országban kifejlődtek. Lapjának magatartását ekképp határozta meg: Sint ut sunt, aut non sint – és hív maradt meggyőződéséhez.

Ne gondoljuk azonban, hogy Görrest a Mercur, illetőleg a politika merőben abszorbeálta volna. Korántsem! Ő lapja mellett mindinkább nagyobb tudományos tevékenységet is fejtett ki. Creuzer Frigyes már 1805-ben nagyban hatott reá „Symbolik und Mythologie der alten Völker” című munkájával. Ez foglalkoztatta most Görres nyugodni nem tudó szellemét, annál is inkább, mert Creuzer erősen serkentette őt, hogy folytassa „Mythengeschichte” címen megkezdett munkáját. Folytatta s bevégezte is. 1810-ben jelent meg a mű „Mythengeschichte der asiatischen Welt” címmel. Ebben először mutatja be magát Görres igazi katolicitása. – 1811-ben ismét más tanulmányánál találjuk őt, a perzsa nyelvtanulásnál! A Grimm testvéreknek maga írja ez évi szept. 23-án, miképp ő Schah Nameh „Iran” nevű hősköteményébe, illetőleg annak százezer verseibe már beledolgozta magát, és már négyezer gyököt tanult meg kívülről. Lángeszének egyetemessége sehol sem tűnik ki fényesebben, mint ezen tanulmányában. A keleti költészet gazdag kincseit a történelem és a vallás terén fel akarta használni. „Iran” keletnek legnagyobb eposza, a költészet legdrágább kincsei foglaltatnak benne. Ezzel megküzdeni herculesi feladat volt, melynek azonban Görres megfelelt. Böckh álmétkodva írja Arnimnak, hogy Görres keleti nyelveket tanul oly városban, melynek nyilvános könyvtára sincsen. Ez olyas valami, mire ezren sem mernének vállalkozni, minden segédeszközök mellett! Érdekes Görresnek abbéli bevallása, hogy mikor ő Schah Nameh kéziratát Göttingából megküldve kapta, csak elhült, azt vevén észre, hogy a kéziratot olvasni sem tudja. Ámde az emberrel veleszületett szemlélés útján, (mely a hieroglyphok kinyomozásban is annyira bebizonyult) csakhamar betörődött, s tizennégy nap múlva már hozzáfoghatott a fordításhoz, hogy e nagyszerű csodálatos költemény nemzetének irodalmában meghonosítsa. Görres a terjedelmes munkát lefordította tíz hó alatt, még pedig oly kitűnően, hogy a szakértő Mohl e fordítást minden utóbbi átdolgozás között a legsikerültebbnek vallja.

Ismét csalódnánk, ha azt hinnők, hogy Görres mindig csak egy munkán dolgozott. Az ő sokoldalú munkássága valóban csodálatra méltó! Mialatt az említett Mythológián és az imént mondott költeményen dolgozott, az alatt több íróársának munkáit bírálgatta, anyagot, másolatokat szolgáltatott nekik, tanácsot osztogatott, kiterjedt levelezést tartott fenn, és még a Mercurt is szerkesztette!

A rajnai tartományoknak Poroszország részéről történt ideiglenes birtokbavétele után Görrest Gruner Justus főkormányzó az összes oktatásügy főigazgatóságával ruházta fel. Ezzel tudományos munkássága korlátolva lett ugyan, de a helyett alkalma nyílt tehetséges fiatal erőknél állást szerezni. Cornelius, korunk e nagynevű festője, az időben Rómában tanult, 1814. nov. 3. alatt hálásan köszöni Görresnek, hogy közbenjárására állami segílyt nyert, mely most lehetőségessé teszi neki, hogy tanulmányainak gond nélkül éljen. Görresnek új hivatásával alkalma nyílt az állam szellemi életébe szervezőleg befolyjni. Elfoglaltsága roppant lett. „Az újság – így ír Grimmhez 1815. febr. 21-én – melynél még a korrektúrát is magamnak kell végezniem, sok gondot szerez, azután hétszáznál több iskolamesteremmel is

kell végezniem.” Azonkívül körutakat is kellett tennie. Hogy Görres az iskolai hivatalok betöltésénél tudósokra és szakértő férfiakra fordította szemeit, mondani sem szükséges. Mennyi jót eszközölhetett volna, ha főigazgatósága nem lett volna oly rövid tartamú! Ámde a Mercur fölött már el volt vetve a kocka, s ezzel maga Görres fölött is. 1816. január 3-án kibocsájtott kabineti rendelettel be lett tiltva a lap, állítólag azért, mert az törvényellenesen, s dacára az ismételt megintéseknek, egyenetlenséget szít, és hogy fékezetlen ócsárolásával a kedélyeket izgatja. Más udvarok részéről is panaszok érkeztek be a lapnak már szerfölött éles és kemény nyelve ellen; panaszkodott jelesül Oroszország. „Oroszország – így ír Görres – a betiltást követelte, s Poroszország engedelmeskedett. Urat cseréltünk minden győzelem után. Miután a franciáknál cselédszolgálatot végeztünk, ismét más uraság után nézünk. Ily eljárás mellett országok vesznek el, a népek pedig romlásnak indulnak. Igazi nyomorúság, hogy a német kormányok vakok és siketek, s érzéketlenek minden tapasztalás iránt. Ők magok tántorognak csak, de tántorogva magukkal rántják a népeket is a veszedelembé,” Ez kemény szó volt! És ha Görres lapjának még utolsó előtti számában így fakad ki: „nyomorult miniszterek azon oknál fogva ellenszegülnek a sajtószabadságnak, melynél fogva kéjleányok kerülnek az utcakivilágítást”, nagyon természetes, hogy ellenségeinek számát csak szaporította. Mindamellett csak harmadszori betiltásra szünt meg lapja. Az utolsó (357.) szám január 10-én jelent meg. Az állam nem tűrte tovább a Mercur cenzúráját maga fölött, azért ő gyakorolt megsemmisítő cenzúrát egy lap fölött, mely a maga becsületes jellemétől nem akart megválni. Még a nyomdászt is lezárták s pörbe fogták. Így lett megsemmisítve Görres publicisztikai tevékenysége, de nem a dicsőség, melyet nevének a Mercurral örökre szerzett. Voltak belátó államférfiak, kik Görrest ostromolták, hogy a lapot más név alatt folytassa, ámde a kormány annyira elutasította Görrest, hogy a terv semmiképp sem volt kivitelezhető. „Én igaz – így ír Görres Grimmhez 1817. jún. 7-én – megkínáltam őket ismét a Mercurral, úgy mint spanyolflastrommal, ámde bőrük annyira finom, annyira lágy és érzékeny, hogy azt el nem tűrik.” Bajorország is ajánlatot tett Görresnek, folytatná-e ott a Mercurt: de ő nem akart hazát cserélni, nem akarta szeretett Rajnáját otthagyni.

A Mercurral Gruner kormányzó is bukván, Görres benne nem csak támot, hanem anyagi segítséget is vesztett. A többi hivatalnokot mind meghagyták állásaikban, csak Görrest és némely mást helyeztek ideiglenességbe, természetesen az ideiglenességhez mért csekély díjjal. Sőt Görrest az új kormányzó egy nap egyszerű elbocsátással lepte meg minden indokolás nélkül. Ez felette rossz vért szült az egész Rajnán. A megalázott Görresben, a hazának büszkeségében, a nemzetnek kegyeltjében minden egyes ember megsértve érezte magát. Amiért is a kormányzó maga ösztönöztette érezte magát, a férfit, „kinek ismeretei s tudománya még nagy hasznára válhatnak a hazának”, 1400 francnál magasabb ideiglenes díjra ajánlani. Csodáljuk a kormány nagylelkűségét! Görres érdemeit 1400 francnál valamivel többel is jutalmazták! Csak Gneisenau mentette meg, amennyire lehetett, a becsületet. Ő közbenjárt, miszerint Görresnek mindaddig, míg az államkancellár a Rajnára lejön, hagyassék meg 8000 franyi díja, melyet mint főigazgató húzott. És ez sem volt számítás nélkül. Meg akarták ugyanis akadályoztatni, hogy Görres el ne fogadja Wangenheim miniszternek a stuttgarti műiskola igazgatóságára való meghívását.

IV. rész

Görres a „Mercur” beszüntetése után nem engedte magát a térről leszorítani, életerős nézeteinek ezután politikai iratokban kölcsönözvén kifejezést. Nagy feltűnést keltett 1816-ban megjelent irata „Teutschlands künftige Verfassung,” melyet azonnal majdnem valamennyi európai nyelvre lefordítottak. Nyolc pontba foglalja a javaslatba hozott új alkotmány kellékeit. A kor kívánalmait úgyszólván színezve rajzolja, a császári méltóság

helyreállítását most is hangsúlyozván. A kormányt azonban vulkánszerű kitöréssel támadja meg, s ennek következtében, hogy az üldözés első dühét kikerülje, jónak látta családotul egy időre Heidelbergbe visszahúzódní. Ugyanis a kormány, most már demagógnak nézte őt, s mint ilyent őrszemmel kísértette. Pedig Görres nem ellenséges indulatból cselekedett így, hanem benső meggyőződésből, ámbár tagadhatatlan, hogy kemény nyelve mindinkább kihívóbb lett. Ő a tágítani, ő az okulni nem akaró kormányt nyilván kőnek nézte, azért kalapáccsal ütötte. Ez ellenben lehetőleg kíméletesen bánt Görresszel, ki mint legnagyobb szelleme a katolikus rajnai népnek, hatalom volt, mellyel a kormánynak akarva nem akarva számolnia kellett. Görres néprötribun volt, azonos népével, melyet azért buzgón képviselt is. A három rajnai választófejedelemség érdekében császárt követelt, hogy azoknak különleges állása ez által megvédecssék. Innen porosz ellenesnek nézték. Görres állása ama népszerűségben gyökerezett, mely magát olvasóinak köréből kinötte, azért őt a bürokrácia veszedelmes demagógnak nézte. És mivelhogy veszedelmes volt, azért szerette volna őt megnyerni. Vajon mi módon? Ama ősrégi s mégis örökké új módon, melyet lekenyerezésnek, lekötelezésnek nevezünk. Kész lett volna a kormány őt, csakhogy békén maradjon, rendejelekkel feldíszesíteni, hadd örült volna kitüntetett polgártársának a rajnai nép is, amint örült az olasz a maga öszvéreinek, melynek nyakába csörgőt akasztott, melyet bojtokkal cifrázott fel. Ámde ez semmiképp sem fért Görres természetéhez, épp oly kevésbé, mint hogy ő az állam nyugdíjasa legyen – hallgatás fejében. Más ember talán hallgatva költötte volna el a 8000 franyi díjat: Görres inkább a számkivetést választotta.

Utolsó ízben tartotta kezében a népbizalom összes fonalát az 1817-ki éhség idejében, melynek enyhítésére ő segédegyletet alakított számtalan fiókokkal. Felhívására minden német állam részéről, sőt még Párizsból s Nyugat-Amerikából is érkeztek kegyadományok, melyeket ő maga kezelt s osztott ki az éhen haló nép között. Begyűlt fél millió franc. Hatvanezer francot visszatartva, a többiért gabonát szállított egész Oroszországból. Szép bizalom volt ez, egy magánember önzetlenségébe, tiszta kezeibe vetve! A mai defraudáló világban kinek kezeire volnánk hajlandók ily roppant összegeket bízni!?

De általános visszhangra talált a népnél még ama felhívása is, hogy az tömegesen aláírja a szövetségi gyűléshez küldendő feliratot, mely az alkotmány XIII. cikkének, vagyis a népképviselőnek fogantatását kéri. A kérelemhez aláírásokat gyűjtött az egész rajnavidéken. Válaszul azt nyerték az aláírók, hogy a kérdéses XIII-ik cikk fennáll ugyan, de hogy annak fogantatása idejét és módját meghatározni a kormány dolga. Eylert püspök a szövetséges fejedelmek szószegését azzal mentegette, hogy „valamely apa a maga születésnapján benső meghatottságában ígérhet valamit gyermekeinek, de utólag belátván, miképp az ígért adomány kárukra szolgálhat, azt vissza is tarthatja.” Görres bele nem nyugodván a kormány válaszába, elhatározta, hogy a feliratot magához a királyhoz terjeszti fel, amire kedvező alkalom kínálkozott a trónörökös coblenzi látogatásakor. Ez Görrest, mint a rajnavidék legkitűnőbb emberét igen kegyesen, sőt kitüntetve fogadta, de azért a felirat Berlinben nem eredményezett semmi jót, magára Görresre nézve pedig épp az ellenkezőt. A trónörökösnek szánt nyomtatott példányt a szárnysegéd nem is merte bemutatni, hanem visszaküldte oly hátfelirattal, hogy az udvart illetően dolgoktól meg kell kímélni. Mire Görres ezt válaszolta: „Ilyen igazságnak nincs szüksége, hogy félelmesen elbújják az uralkodók elöl.” A kormány a felirati mozgalom folytán népiizgatással vádolta Görrest, az aláírásgyűjtésnek törvényellenessége miatt pedig vizsgálatot akart ellene elrendelni.

Az alatt a nemzeti mozgalom mindinkább tágabb gyűrűket vetett. Különösen élénk részt vett abban az egyetemi ifjúság. A mozgalom végre véres tényekbe ment át. 1819. március 23-án Kotzebue orosz ügynököt, kit általánosan orosz kémnek néztek, s kihívó magaviseletével a kedélyeket izgatta, Manheimben egy Sand nevű jénai hittanhallgató meggyilkolt. Erre nyomban Ibel nassau kormányfőnökön Löning gyógyszerész hasonló merényletet kísérelt meg. A kormány mindebben szervezett összeesküvést látván a legszigorúbb

rendszerbe nyúlt. Számtalan tanárt és tudóst gyanúba fogtak, vizsgálat alá vetettek, az egyetemeket rendőrségi felügyelet alá helyezték, az egyetemi társulatokat, tornaegyleteket beszűntették, Mainzban pedig a nagy összeesküvők ellen központi vizsgáló bíróságot állítottak fel. „Mainzba jönni nem szégyen” – ez volt most a hazafias mondat. A demagógok utáni vadászat egészen a kicsinyes bosszantásokig ment. Így a porosz király eltiltotta az iskolatanítókat a hosszú haj és szakáll, meg a németszabású hosszú kabát viselésétől, mely viseletet a francia frakk elleni tüntetés hozta divatba. Ilyetén faggatások annyira elkeserítették a nemzetet, hogy ez most röpiratokban visszakívánta a francia uralmat.

E viszonyok között mint bomba ütött be Görres újabb irata: „Teutschland und die Revolution,” melyet 1819. augusztusban írt. Ebben Görres már túllépett a korlátokon. Minden balfogást a bécsi kongresszus óta: az új alkotmány minden hibáját, a közbizalom megrendülését a be nem váltott ígéretek miatt, a visszaéléseket az államháztartásban – catói szigorral ostromozta. Írását egy hatalmas felszólítással fejezi be a néphez, a nemességhez és a klérushoz szólva; a hatalmasoknak pedig oda mondja: discite iustitiam! A könyv nagyszerű hatását csak az ő kora képes megmondani. Angol, francia, svéd nyelvre azonnal lefordították, három eredeti kiadása azonnal elkelt. Maga Görres legjobban jellemzi könyvét Boisserée-hez írt levelében: „Itt küldöm – írja – könyvemet, melyet augusztusban írtam. Oltárkép az némileg, pokollal, purgatóriummal s utolsó ítélettel. Középen Szent Antal, ki a halaknak prédikál, mellette Szent Rókus, ki az ebeket üzi szét, az oldalszárnyakon a tizenegyetegítő szent. Úgy látszik, hogy festésem oda fenn nem fog helyeslést találni, mert a kormány elkobzást rendelt el az egész kiadásra. De mivel én a dolgot előre sejtettem, azért lovam, mikor ők a sánchidat föl húzták, már túlugratott rajta, úgy hogy farkából csak néhány szőrszál csíptek be az ajtóba. – Berlinben nagy mennydörgés lesz, vajon be fog-e ütni? azt nem tudom. Nekem ugyan nincs villámhárítóm a házamon, de van átellenben” – azaz a Rajnán túl.

Görres a maga flagrális iratával a demagóg vadászoknak meg a magasabb felségeknek egészen megzavarta fejüket. Szerencséjére jó szelleme súgta meg neki, hogy személyét idejekorán biztonságba helyezze. Azért csupán az önvédelmére szolgáló iratokat, meg a sub sigillo vele közlött leveleket vivén magával, 1819. szeptember végén Frankfurtba sietett, többi irományai zsákszámba Berlinbe vándoroltak. A könyvtárosoknál a lázító könyv lefoglalását elrendelték, de később, mert a kiadás összes példánya addigra már elkelt. Magát a szerzőt a spandauer várba kellett volna vitetni. Görres éppen baráti körben tartózkodott Frankfurtban, midőn az elfogatási parancs Coblenzen át odaérkezett. Alig hogy neszt hallotta, legott elbúcsúzott a társaságtól, átkelt a Majnán, s mire a kapuőrsek a parancsot kapták, ő már a szabadban volt, Strassburg felé vevén útját, hova is október 10-én megérkezett. A francia területen azonnal a népjog védelme alá helyezte magát, és a párizsi lapok, a hivatalos Moniteur-től kezdve lefelé, mind különbség nélkül melegen ajánlották a „cinquième puissance”-t – az ötödik nagyhatalmat, – azon férfiút, ki csak imént élet-halálra küzdött Franciaország ellen, a nemzet nemesszívűségébe. Egyidejűleg Anglia is meghívást intézett hozzá. Sokak szemé örködött a jeles menekült fölött, nehogy az valamiképp hálóba kerüljön. Görres a menekülést erkölcsi kötelességnek nézte, de azért mégis roppant áldozatába került megválni a kies Coblenztől, tevékenységének e megszeretett műhelyétől! Ő nem volt antik római, hogy hidegen mondhatta volna: Ingrata patria, ne ossa quidem mea habetis, nem – ő gyöngéden érző lány kebel volt, s azért igenis érezte a számkivetés keserveit, ha szellemét a strassburgi könyvtár még annyira lekötötte is.

A hivatalos Staatszeitung október 28. alatt a következő közleményt hozta: „Görres tanárt ő felsége parancsára el kell fogni, s valamely erődítménybe kell vinni. Bűnös volta nyilvánvaló, anélkül hogy vizsgálatra szükség lenne. Dacára annak, hogy az állam nagylelkűségéből 1800 tallérenyi díjat húzott, ő mégsem átallotta a maga háládatlanságában, a mondott iratban, azon szín alatt, mintha ő a forradalmi hangulat lecsillapítása és a közbéke

mellett dolgoznék, a népet, a kormányrendeletek vakmerő ócsárlása által lázítani.” Pedig az állam benne legjobb polgárát vesztette, amint utólag mégis jött a bánat. Midőn Görres 1827-ben perének elejtését kérelmezte, Dankelmann igazságügyér már szelídebben s szépítve azt nyilatkozta, miszerint nem fogságról volt szó, hanem csak vizsgálati börtönről. Előbb nem túrték meg a macskát, most nem tudtak hova lenni az egerek előtt.

Görres legjelesebb kortársainak fényes enunciációi a legilletékesebben bizonyítják, mennyire nélkülözte Németország a maga próféta-szerű élharcosát s úttörőjét. Hogy pedig Coblenz a többinél inkább fájlalta jeles fia sorsát, mondani sem szükséges. Ott valahányszor ünnepélyes lakomák alkalmával köszöntőt mondtak a királyra, nyomban a másik következett rája; „érdemes barátunkra s polgártársunkra a külföldön.” Csak Berlinben nem volt többé szabad Görres nevét hangoztatni. Ő ugyan nem égette fel maga után a hidat, s írt az államkancellárnak: ámde a Staatszeitung főntebbi nyilatkozata latae sententiae kizárás volt, mellyel szemben mit sem lehetett tenni. Tapasztalta azt a coblenzi várostanács is, midőn Görres érdekében kérelemmel fordult a királyhoz. Kérvényét azzal a hátrattal utasították el, hogy a király vakmerőséget lát benne, mely igazságos visszatetszését idézi elő. Nem volt sikerebb Görres nevének közbenjárása sem. Egy hó múlván azt kapta válaszul az államkancellártól, hogy ha férje vissza jő, egy a király által kinevezendő bíróság fog ügyében határozni. Így hát Görrest nem látták viszont szeretett hazáját! Csupán tudományos s egyéb iratait követelte vissza, melyeket, miután azokban mit sem talált a gyanakodó cenzor, vissza is kapta.

Az 1820. év tavaszán átkelt Svájcba, hol – mint írja – könyvekből s kéziratokból sokat gyűjtött régítára számára. 1821-ben Arauban írta „Europa und die Revolution” című iratát, melyet Lasaulx a legbehatóbb politikai iratnak mond a német irodalom terén. Itt az írás már bibliászerű, s vallásos hangulat ömlik el rajta. Nem csoda! keserű élettapasztalás, megélt csalódás, megghiúsult remények közelebb hozzák a lelket a valláshoz, mely csak maga nyújt biztos és állandó megnyugvást a megtört halandónak. 1821. októberben Görres visszatérván Strassburgba, közzéteszi a maga igazolását minden okirat mellékelésével, ily címen: „In Sachen der Rheinprovinzen und in eigenenen Angelegenheiten.” Ez minden bírói felmentésnél fényesebben igazolja őt a világ előtt. 1822-ben újabb röpirattal: „Die heil. Allianz und die Völker auf dem Congresse zu Verona” támadja a kormányokat. Felrajzolja benne fő vonásaiban az uralkodók abszolút hatalma és a népszuverenitás közötti harcot, inti mind a két felet, hogy felhagyva a pogány elvekkel, keresztény alapeszmék után induljanak. Mi volt jutalma ez engesztelékeny föllépésének? Az, hogy egy sorba állították őt a carbonari-kal s iratát Stuttgartban lefoglalták.

Hazájában még ekkor is hathatós lépéseket tettek megkegyelmezése s rehabilitációja érdekében, ám egyre kevesebb sikerrel, mert ezt Görres minden újabb irata mindinkább megnehezítette. A szilárd meggyőződésű Görres nem tudott hallgatni, ami szívének feküdt, azt ki is mondta. Hibája csak az volt, hogy nem simán, hanem keményen mondta ki az igazat. Ha megválasztja nyelvét, ha mérsékli indulatait, ha csak kissé alkalmazkodik az emberekhez: hazájának többet használt volna. A diplomáciai tapintat teljesen hiányzott nála. Számkivetését enyhítette a buzgó levelezés, melyet politikai barátai és a tudományos világ továbbra is fenntartott vele.

V. rész

A jeles férfiút, ki szellemének hatalmával idáig politikai eszmék mellett küzdött, innen kezdve vallásos, egyházi téren fogjuk szerepelni látni. A főnállott politikai viszonyok eltávolították őt maguktól, a világ száműzte, az államba vetett bizodalma megcsalta őt; ennyi csalódás, ennyi megghiúsult munka s jószándék után a vallás és a tudomány karjaiba

menekült. Kedvezett illetén fordulatának az azon időt jellemző vallásos hangulat is. Az iszonyú megrendítések, a súlyos csapások megtanították imádkozni az embereket, s feltűnő megtéréseket lehetett látni. Görresnek ezen fordulatát sokan félreismerték, azt mondván róla, hogy a rettenthetetlen politikai harcos rögtön kapucinussá lett. Pedig nem volt lépésében semmi rögtönözött, mert ez inkább előkészítve volt. Első neveltetése óta nemcsak mindig vallásos, hanem lázas fiatalsága politikai ábrándjainak leküzdése után, okosan fontolgató katolikus is volt. Már 1811-ben vallásos irányban foglalkozott. A Grimm testvéreknek ez évi szeptember 23-án írja: „Én most az egyházatyákkal foglalkozom, s nemsokára a misztikusokon, meg középkori szenteken fogok keresztlümmenni.” Mint történész egészen a középkor tanulmányozásába merült. Politikai harcait is – leszámítva fiatalságát – vallásosság jellemzi. A Mercurban föllép hatalmasan VII. Pius pápa mellett s szól mély vallásos áhítattal az egyház fejről. „Deutschland und die Revolution”-ban még határozottabban manifesztálja magát vallásos érzülete: „Újra általánosan – így ír – el fogja ismerni a vallásos érzület, miképp a vallás korántsem rege, melyet a dajka elbeszél a gyermekdeden hallgató népeknek, hanem a szellemeket egyesítő lánc, az örök szellem szava, emberi nyelven kifejezve; el fogja ismerni, miképp a természet is öntudatlanul ül misztériumokat; miképp az állam csak földszintje az egyháznak, s miképp a nyilvános élet, a tudományok ápolása maga is istenszolgálat.” Ugyanott ezt is mondja: „A reformációban a második vízözön következett be.” Politikai tapasztalása azon meggyőződésre vezette őt, miszerint csak a hierarchia képes gátat vetni a korlátlan monarchiának, a népszabadság előnyére. Mindez nem eléggé bizonyítja-e, miszerint Görres vallásos; egyházas iránya korántsem volt rögtönözött, hanem hogy az fokozatosan haladva fejlődött ki benne?

Nevezetes Görresben mint íróban az, hogy ő egy sajátos nyelvvel alkotott magának, melyből számtalan erőteljes szó, először a Mercurban kiadva, meghonosult a német irodalomban. Nem is keresetten profert de thesauro suo nova et vetera. Szólamerő, üde és szabad formaalkotás által tűnik ki nyelvezete. Ami Pázmány a magyar – az Görres a német irodalomban. Menzel Wolfgang egy új, egy architektonikus nyelv alkotójának nevezi őt s mondja: „Én e szellem kifejezését csak egy strassburgi münster, csak egy kölni dóm kifejezéséhez tudom hasonlítani. – – – Görres minden természettani, mitológiai, politikai, történelmi munkájában a gót kőműves gondolatmélysége nyilatkozik. Mindezen művek, esztétikailag véve nem egyebek, mint templomok, melyeket az emberi szellem egyéb alkotásaitól a keresztény, a szent, az egyházas kifejezés különbözteti meg.” Vajon nem bizonyítja-e ez is, hogy Görres kezdettől fogva vallásos szellem volt?

Liebermann tanár 1821-ben a „Katholik” folyóiratot indította meg, mely az idők mostohasága miatt Mainzban Speierbe, innen Strassburgba vándorolt. E lapnak egyházi téren az volt a jelentősége, mi a Mercurnak politikai téren. A számkivetés szűk kenyerére szorult Görres annak 1824–1826-ki évfolyamaiba a legjelesebb dolgozatokat szolgáltatva, az egyházi irodalomnak szentelt tollának zengéit. – 1825-ben Görresnél Strassburgban látogatást tett rokona s gyermekbarátja Brentano Kelemen, azelőtt egészen világias, most misztikussá átváltozott szellem. Ez hathatósan serkentette Görrest, miszerint felhagyván végképp a hálátlan politikával, fényes tehetségeit az egyházi irodalomnak szentelje. „Mikor politikai Vezúvod – így ír utóbb a költőies Brentano – már rég kialudt terméketlen kráter lesz, akkor annak tövében termékeny kertek fogják nevedet áldani.” Görres humorral ezt válaszolta neki: „Te engem minap hittudorrá alkottál s inaugurális disszertációmra nem kevesebbet adtál fel, hanem mindjárt az összes teológiát. Te barbár nem fontolod meg, miszerint embertársad is csak oly gyöngye, gyarló, halandó ember, mint tenmagad, s hogy nekem ezt a jószágot nem kötötte pólyáimba a jótékony tündér, hanem hogy előbb szántani, boronálni, vetni szükséges, miszerint azután arathassunk is, amit a jó Isten szánt nekünk.” Ugyane tárgyban ezt írja Räss barátjának: „Én nem vagyok teológus, e tudományt nem hozzuk magunkkal a világra, se nem szopjuk ujjunkból.” Látjuk tehát, hogy Görres nem könnyen szánta magát reá, Brentano

buzdítása azonban mégis gondolkozóba ejtette őt, nyugodni nem tudó szellemét pedig nagyban édesgette a tág tér, mely munkásságának az egyházi irodalomban nyílt meg. A kitűzött feladat kezdetben nem könnyen sikerült ugyan, ámde Görres a maga fényes tehetségeivel, s buzgó kitartásával csakhamar keresztülesett a kezdet nehézségein, és már 1826-ban meglepte az irodalmi világot „Der Kampf der Kirchenfreiheit mit der Staatsgewalt in der kath. Schweiz” című iratával, melyre nézve De Maistre gróf azt nyilatkozta, hogy ez időben Görres azon férfú, ki katolikus polémiát először új nagyszerűen, szellemdúsan, igazságosan, és egyszersmind keményebben és sújtóbban, mint akárki más előtte. Ugyancsak 1826-ban jelent meg tőle „Rom wie es in Wahrheit ist” – 1827-ben „Emanuel Swedenborg, seine Visionen und sein Verhältniss zur Kirche” jellemző előmunkálat a „Mystik”-hez. Strassburgi számkivetése alatt belemerült Tauler, Suso és Gerson műveibe. Ezen tanulmány folytán írta azután 1830-ban az előszót Diepenbrock (későbbi bíboros) művéhez: „Leben des Heinrich von Suso.” Diepenbrock az időben Sailer püspöke, a német Fénélon titoknok volt, és Görresszel tudományos levelezésben állt. – 1835-ben Dr. Strauss David föllépett „Leben Jesu eine Mythe” istentelen művével, melyben a megváltó eljövételének történetét papi regéknek – vallásos vízióknak – ideális aspirációkból összefércelt koholmányának állítja, melyet azután a papok történelmi tény gyanánt a szent könyvekbe csempészték. Ki az, ki dogmatikát tanult s nem ismerné ez istentelen művet istentelen szerzőjével együtt? Straussnak tudományosan megfelelt Dr. Sepp „Leben Jesu Christi” című műben, és ehhez Görres írta az előszót a következő címen: „Die primitiven Grundakte des Verhältnisses zwischen Gott und der Creatur”; maga egy félkönyv. Itt Görres mint spekulatív teológus lép föl. Tárgyalja a Szentháromságot – a világteremtést – a rossznak eredetét – az eredendő bűnt – a megtestesülést – a Szentlélek malasztját és az egyház alapítását – a megváltás kihatását az univerzumra, nemcsak földünkre tehát, hanem az égitesteket lakó összes teremtményekre is. „Ha eredendő bűn – így okoskodik – általános tény volt az összes szintetikus teremtésre nézve, amelyben mindnyájan így vagy amúgy részt vettek: úgy a megtestesülés is hasonló általánosságban fogja az összes világon elesetteknek megváltását eszközölni. Tehát nem csupán e parányi föld érdekében történt a megtestesülés, hanem az összes elesett világ megújításának – s megmentésének érdekében.”

1836-tól 1842-ig írja Görres legnagyobb s legjelesebb művét „Die christliche Mystik (4 kötet) mellyel az egyházi irodalomban nevét megörökítette. Erre vonatkozó előtanulmányait, előmunkálatait már fönt jeleztük. A munka eredetéhez még csak azt kell megjegyeznünk, hogy az akkori idő merőben a kegyes iránynak hódolt. A kereszténységnek elvetésére az 1790-ki eszmék folytán, most benső szemlélés, miszticizmus állott be, melynek fogalmát azonban annyira megzavarva találjuk, hogy az emberek a beteges elme különféle jelenségeit s kinövéseit is miszticizmusnak nevezték. Az állati magnetizmussal való kísérletek, a szellemekkel való közlekedés, a clairvoyance e nemzedéknek szellemében feküdt, és mint ragályos kór terjedt. Vizionárius szabók, eksztatikus csizmadiák, pietisztikus rajongók, somnambulisztikus jósnők, feltűntek minden vidéken s találtak jámbor hívőkre, sőt még Sándor orosz cár is tökéletesen meg volt győződve Madame Krüdenexről, hogy az Istennek közvetlen kinyilatkoztatásait veszi. És ez állapotokat miszticizmusnak nevezték! Elég legyen azok jellemzésére Giovanelli báró Görreshez 1834. december 14-én írt levelének e következő sorait idézni: „Feszült várakozással nézek az ön keresztény misztikáról szóló előadásainak elébe. Ideje már, hogy e tárgyban komoly szó mondassék. Korunk csodatevő papjai, magnetikus látnokai s jóslói immár az egyiptomi bűvészek szemtelenségével Mózással és Aaronnal azonosítják magukat, és a nemzedék szíve megkeményül, mint a fáraóé. Fölöttébb fontosnak találom azért, hogy pontosan tűzzék ki a határt, melyen természeti erőnek, mely az emberi akarattal áll kapcsolatban, nem szabad túlmenni. Ilyenek voltak az indítóokok a Mystik írásához. A laikus világ a munkát annak transzcendentális volta miatt – annak fönsége s ismét mélysége miatt nem igen értette, azért nem is tulajdonított neki sem fontosságot, sem

becset. Hiába, aki korál gyöngyöket akar szedni, annak a tengeri vizek fenekére kell hatni. Dr. Sepp pedig (az életíró) éppen nem tudja megbocsátani Görresnek az ő Mystikáját. Szerinte Görres hivatása lett volna egyetemes világtörténetet írni, a helyett írta Mystikáját, mely – úgymond – sokat ártott neki, s kétes zománcot fűzött homloka köré; körülbelül úgy tűnik fel, mint egy keleti mágus. Nem voltak barátai – folytatja – kik Görrest a lélekölő legendák olvasásától elvonták volna, és a történelem felé terelték volna. Ő egy történelmi iskola alapítója lehetett volna, s akkor az irodalmi világnak nem maradt volna adósa a tőle várt legnagyobb művel: egy általános állam- s néptörténelemmel. A teológusok voltak, kik e hatalmas munkaerőt, kik e fényes tudományt a maguk céljaira kizsákmányolták, és őt az egyetemes világtörténelemtől a misztériumok kétes ösvényére vezették. A jámborlelkű – gyöngye – Görres pedig engedte magát felhasználtatni, vélekedett Dr. Sepp az ókatolikus író.

Ha nem rögzítettük volna le mindjárt munkánk bevezetésében az életíró (Dr. Sepp) katolicitását, úgy ezt az odíózus s a magának ellentmondó ítéletet semmiképp sem tudnánk megfejteni magunknak. Most azonban bírjuk hozzá a kulcsot. A rettenthetetlen lelkű, az annyira önálló, mondjuk az annyira makacs Görres, ki fejedelmekkel s kormányaikkal szemben nem engedett semmit a maga önállóságából, mily jámbor, mily gyöngye egyszerre – papok irányában! Az ünnepelt író, kire Dr. Sepp idáig nem tudott elég fényt pazarolni, most kétes világban, mint szánandó alakot állítja elénk! Az annyira magasztalt fényes szellemre, mióta az egyháziásan ír, már nem talál jobb nevet, mint „Dunkelmann,” meg „Mucker”! Szánandó bírálata! De mint várjunk részrehajlatlan, igazságos ítéletet a Mystikáról s annak szerzőjéről oly író tollából, ki titkos isteni kegyekre, malasztokra nézve ekképp nyilatkozik egy helyen: „Nehéz Maria Taigi nyilatkozatait, La Salette, Lourdes, Poray le Monyai, Marpingen eseményeit elhinni,” Vajmi nagyon fogyatkozott meg hite a „Leben Jesu Christi” jeles szerzőjének, ki oly szépen küzdött azelőtt a pokoli sárkánnyal! E hitfogyatkozást homlokán hordja bírálata is.

Görres befejezván művét, annak végén aláveti magát a szentszék ítéletének e kegyeletes szavakban: „Oly munka, mint a jelen, mindenkor az egyháznak alávetve marad, s oly nagy annak szerzőjében az egyház szelleme iránti tisztelet, hogy ha mindjárt nem is fogná föl annak ítéletét, mégis készetve fogja magát érezni azt minden meggondolás nélkül elfogadni.” Ez nemcsak korrekt, hanem gyöngéd lelkiismeretre mutató eljárás is volt. Mert ami tudós teológusokon megesett már, hogy akaratlanul hibáztak könyveikben; mennél könnyebben eshetik meg laikus írón, még pedig ennyire kényes tárgyban! De Dr. Sepp Görresnek még ezen alávetésében is gáncoskodik, arra magyarázván azt, hogy Görres maga érezte miképp műve az indexbe való. És hogy mindjárt az első kötet nem került indexbe, azt Görres – Dr. Sepp szerint – csak Lajos bajor király szentszéki közbenjárásának köszönheti, e nélkül misztikája kétség kívül az eretnek könyvek sorába kerül. Dr. Sepp ezen inszINUÁCIÓJÁVAL csak tudatlanokat, csak avatatlanokat ámíthat. Mi tudjuk, hogy a szentszék, ha valamely könyvben eretnek, téves tant talál, azt nem fogja semmiféle közbenjáró kedvéért, ha mindjárt több koronás fő volna is, conniventer helybenhagyni, vagy elhallgatni – különben az igazság öre hűtlen volna a maga hivatásához, mit Dr. Sepp alig fog tudni bizonyítani. A szentszék személyek mellett elfogadhat közbenjárást, téves tanok mellett: nullo modo. De a királyban is több ész, több tapintatot tételezünk fel, semhogy az Görres mellett ilyen irányban közbejárt volna.³

³ Ezen ellenmondásokat legjobban megfejti azon körülmény, hogy Sepp látens megbízás folytán írta művét, melyben kimutatni akarta, hogy Görres az ókatolicizmus előfutárja volt, hogy irtózott a pápa tanítói főnökségétől, e végből több mondatát egybe is gyűjtötte, melyekkel azonban kudarcot vallott. Vö. Hist. Pol. Blätter 1877. évi foly. 9. füzetének 679. lapján s kk. – Szerk.

VI. rész

Lajos bajor trónörökös Napóleon idejében nemcsak az egyedüli nemzeti érzelmű német herceg volt, hanem elég bátor is, hogy érzelmeit megvallja. Napóleon ez okon annyira nem szívelte őt, hogy száműzetését követelte. A rokonérzelemtől fogva a trónörökös őszinte tisztelettel s kegyelettel viseltetett Görres, a jeles publicista, a nemes bajnok iránt. Amiért is trónra lépte után első gondja volt, őt hét évi száműzetéséből az újonnan szervezett müncheni egyetemre meghívni. Schelling, Bader, Schubert, Ringseis, a két Döllinger, mint ugyanannyi tudományos kitűnőség mellett, Görres mint a világtörténelem tanára működött az új egyetemen. E szakmához ő hasonlíthatatlan képzettséggel bírt, azonkívül ebben volt leginkább várható tőle, hogy az ifjú nemzedék szívébe igaz nemzeti szellemet fog csepegtetni, amint nem is csalt a számítás. A meghívás részben tüntetés is volt Poroszország ellen, hogy ez a proscriptiót mindidáig vissza nem vonta.

Görres a történelmet már mint publicisztikai hivatásának előfeltételét korán kezdte művelni, s egyre szorgalmasabban művelte. Már 1811-ben írja Windischmannak: „Én most egy munkálaton dolgozom, a történelem őskézdete fölött. Ön csodálkozni fog, mennyi fontosat s érdekeset fogok én abban mondani.” Utóbbi években a Mercur mutatta meg, hogy mennyire bírja már hatalmában Görres a történelmet. Képzettsége kétségkívül főindok volt meghívásához, bizonyos azonban, hogy arra közvetlen befolyással volt egyszersmind 1827-ban kiadott, és az ifjú fejedelemnek, ki azalatt atyját váltotta föl a trónon, ajánlott irata: „Der Kurfürst Maximilian I. an König Ludvig I. von Bayern, bei seiner Thronbesteigung.” Az irat annál nevezetesebb, mivelhogy Görres abban a maga vallási s politikai érzelmeit egyaránt teljes kifejezésre juttatja ama tanácsokban s intelmekben, miket ő, az években s tapasztalásban annyira gazdag publicista, az ifjú fejedelemnek jövő uralkodására nézve oszt, mintaképpen ajánlván neki nagy őst, I. Miksa választófejedelmet, az egykori szent liga fejét.

Görres tökéletes történész volt, csupán csak az egyházi történelemben vallja, hogy nem otthonos. Midőn Dr. Räss papnöveldei igazgató fölkerlte, írjon Stollberg egyháztörténelme fölött bírálatot, így válaszolt neki: „Azt legjobban olyan írhatja meg, aki a tárgyban jártas, ki a könyv tartalmát hatalmában bírja. Én az egyháztörténelmet csak részben, csak nagy általánosságban ismerem.” De hogy mennyire tudta magát rövid idő alatt ebbe is beleélni, mutatta Diepenbrock „Suso”-jához írt előszava. Suso, mint tudjuk, éles kritikát gyakorolt mind a pápák, mind a császárok fölött; amazokat vádolván, hogy a lelkiek helyett csupán földi dolgokban keresik örömüket, emezeket pedig, hogy illetéktelenül a lelkiek után terjesztik ki kezeiket. E kritikát magáévá teszi, és még élesebben fejti ki Görres, többek között így írván: „Miután a két dühöngő fél letért a kijelölt ösvényről, ekkor elfoglalta az örök bíró az ítélőszéket s komoly ítéletet tartott a vétkesek fölött. A pápákat csaknem százéves fogságba hurcolták Avignonba, s épp az a francia politika okozta megaláztatásukat s verte őket bilincsbe, melyhez ők az anjoui háznál folyamodtak, a német elbizakodás ellen. – – A hohenzauerni ivadékát pedig, a maga kardos s véres embereivel, vérben törölték el a föld színéről.” Ilyen nyelvével, mely Rómában bántani képes, sokan rosszalották, ámde Görres ezt felelte nekik: „Nem jó soha az igazságot elpalástolni. Én mindenütt a friss zöld igazság mellett szavazok, félelem nélkül.”

A világtörténelmet, melyet oly elragadólag adott elő, nem írta le, nem adta ki, sokak fájdalmára, hanem írta 1830-ban „Über die Grundlage, Gliederung und Zeitfolge der Weltgeschichte” című tanulmányát. E tanulmányára Diepenbrock így írt neki a többi között: „Önnek alaprajzát a világtörténelemhez kimondhatatlan élvezettel olvastuk. Ugyan vezessen be mihamarább az ígéret e földjébe, melyet Mózessel mindidáig csak távoli hegyekről szemlélünk!” Tanítványai minden alkalommal unszolták őt, építse ki a történelem dombját: de ő erre már öregnek vallotta magát s utalt ifjabb, erősebb vállakra.

Görres Münchenben is csak emlékezet után adott elő, csupán csak az ősvilág történelméhez készített magának vázlatot, alapos tanulmányozás után. Ámde élénk képzelete, roppant emlékezete, a tárgy bősége csakhamar elragadta őt a vázlaton túl is egész a határtalanig, úgy hogy a világteremtés története egész a vízözönig egy teljes félét vett nála igénybe. De azért minden egyes előadás egy stilisztikus egészet képzett. Mind emlékezete, mind kombinálási készsége bámulatos volt. Ő sohasem viselte a levéltári munka igáját, hanem igen széles áttekintéssel bírt, hasonlóval Daseéhez, a híres számolómesteréhez, ki egy tekintetre száz meg száz pontot tudott egy számban kiejteni, és fejében logaritmusokat egész a milliókba fokozni, meg föloldani.

Ha valaki Rafael stanzáit szemléli, az nem győzi bennük a történelem drámai megfogalmazásának nagyszerűségét csodálni. Említjük csupán Constantin csatáját, Róma megszabadítását Attilától, de különösen a Disputát, mely maga igényel több bölcsészeti s teológiai tanulmányt, mint amennyit képesek egész országok összes fakultásai fölmutatni. Rafael ezen mély ismereteit egy Bembo kardinális – hozzá hasonló férfiak – s bizonyos akadémikusokkal való közlekedése után szerezte. Oly kitűnő jelenség azóta nem jött létre egész Kaulbachig, kinek világtörténelmi képei szintén világhírnek örvendenek. És amint Rafael a nevezett férfiaknak, úgy Kaulbach is Görresnek köszöni a maga fönséges gondolatait. Két alkotó szellem találkozott itt: Görres a maga eszmegazdagságával, Kaulbach a maga éles kivitelével. Valaki tehát Kaulbachot elismeri, az öntudatlanul Görresnek is hódol. A népvándorlás, Jeruzsálem pusztulása, a keresztes hadjáratok, pontról pontra Görres előadása után fogalmazódtak, a történelmi csoportosulásokat ő szolgáltatta hozzájuk.

Görrest az ő rendkívüli ismeretei kifogyhatatlanná tették az előadásban. Ő a világtörténelem fonalát 6–10 szemeszteren keresztül szőtte, kurzusa tehát 3–5 évig tartott. Roppant tudománya mellett mégis igénytelen volt. Ő azt tartotta, sőt tettel is bizonyította, hogy a tudomány alázatossá tesz, mert tulajdonosa – úgymond – a legjobban tudja, hogy mennyit nem tud még! A tudatlan előbb lesz kevély, az üres kalász is magasabbra tartja fejét. Ő nem volt lenéző, sőt ellenkezőleg, leereszkedése által annyira vonzotta az ifjúságot, hogy mindig egy nagyobb kör vette őt körül s kísérte haza az előadás után. Ezekkel aztán sokszor még egy óra hosszat eltársalgott, történelemről vagy politikáról.

Görres csak nehezen tudta magát elszánni a Münchenbe való meghívás elfogadására. A bajorokat kemény fejűeknek hallotta mondani Poroszországban, és így kissé előítélettel viseltetett irántuk. Bock frankfurti plébánosnak így ír 1827. szept. 12-én: „Meghívtak a müncheni egyetemre. A sok ember között, kiknek e meghívás nincs ínyére, én magam nem vagyok az utolsó. De mi haszna? Az embernek kiadják az indulási parancsot, azután állomásról állomásra tovább szállítják.” Annál kellemesebben meg volt azután lepetve a bajorok kedves, szeretetreméltó jelleme által, s jól érezte magát közöttük. Meg volt különösen elégedve figyelmes tanítványaival, amint erről Diepenbrockhoz ír: „Körülbelül ötszáz hallgatóm között, kik csak zsúfolva férnek el tantermekben, a legfeszültebb figyelem uralkodik, és habár én mindig a legkomolyabb tárgyról szólok, mikből előttük vajmi sok lehet idegen, tekintve eddig nyert oktatásukat, ők még sem vették el kedvüket, kitartásukat.” Brentanónak pedig ezt írja: „Szívesebben vagyok köztük, és ők hasonlíthatatlanul jobban tetszenek nekem, mint ama túl finomak, kiket az észak küld nekünk. Igaz hogy rosszabbul fizetnek, de ezt sem bánom, mert így jobb viszonyok fejlődnek ki tanár és tanítványok között. Mikor először léptem be a tantermembe, azt annyira megtöltve találtam, hogy még csak egynek, ti. nekem akadt benne hely, és kívül még a folyosó is félig telve volt. Barát és ellenség volt itt együtt. Én semmit sem írtam föl magamnak, és így nem is vittem semmit magammal. Ők alattam zsúfolva álltak, sőt néhányan mellettem is a katedrán. Annyi éve már, hogy nyilvánosan nem beszéltem! Vakmerőség volt tehát tőlem, ily készületlenül kiállani. De Isten megsegített, elég jól ment az előadás, és ők egy óra múlva tudták már, hányadán vannak velem.” Tanterme elégtelen volt annyi hallgató befogadására,

azért egy alkalmasabbat vettek bérbe, mely hatszáz embert fogadott be, s karzattal volt ellátva. Görres ezt is sokszor zsúfolásig tele látta. Hallgatóságát minden osztály képezte, a hittanhallgatók állandó hallgatói voltak. Dietzhez így ír e tárgyban: „Miután ez idén új folyamat kezdtem meg, ismét egypár száz figyelmes hallgatótól vagyok körülvéve, kiknél az elvetett mag jól fogamzik. Szabók, csizmadiák, aranyművesek, könyvnyomdászok hallgatóságom egy részét teszik, és van köztük olyan, kik már két évi folyamat hallgattak, és mégis sohasem hiányoznak.” Böldendorf báró meglátogatván Görres egyik előadását, leírja annak hallgatóságát. Sok papot látott itt, vastag fővel, semmitmondó arckifejezéssel! (Sajátságos szemüveggel nézhette őket a derék báró.) „De a fekete sereggel – így folytatja tovább – egészen más osztály emberei osztoztak a fapadokban, komoly férfiak ültek itt, megérve az életben, többnyire olyanok, kikre valaha egy állam vezetése bízta, vagy kik még most is a kormányt tartották a politikai hullámban. Most értettem meg: ezeknek olvas fel tehát Görres, tulajdonképpen tanítványai közül egy sem érti őt” (a vastagfejű papok persze legkevésbé).

Görres történelmi előadásainak hátrányára volt az, hogy ő annyiféle szakmában dolgozott mint író, és hogy komolyan sohasem készült az előadáshoz, hanem csak a kertben fel alá sétálva. De azért mégis varázserővel vonzott. Innen magyarázható meg, hogy sokan egy évtizeden át látogatták előadásait. Lengedező lágy haja, hosszúra nyújtott hangja látnoki kifejezést kölcsönzött neki. Gondolatainak gazdagsága, előadásának újsága, rendkívüli hatása volt, mindenki lelkesedve szólt róla. Ő a történelmet nem adta elő, hanem festette, előadása inkább eposz volt, mintsem szigorúan vett tudományos előadás, ő nyelvészeti tökéletességben s pompás színezetben képeket festett, melyekben élet volt, s melyek természeti erővel hatottak hallgatóira. Dr. Sepp, az életíró, maga is tanítványa volt, s tanúskodása e részben nem gyanús.

Görresben, aki most egészen tudományos hivatásának élt, úgy látszott, mintha a régi harcias szellem már végképp kialudt volna, mintha vénülő teste már csak nyugalomra volna alkalmas. De akkor kitört egyszerre az állam és egyház között a kölni viszály, a vegyes házasságok tárgyában. Itt a filiszterek! Görres azonnal talpon van, mint a tűzoltó az első vészjelre; a vén harcos ismét ifjú erőt ölt; a békés szellemet ismét harcias tűz fogja el; itt áll újra a síkon, hatalmas tollával döntőleg folyván be a harcba, szavával betöltvén egész Németországot. A vita oly hevesen indult meg, hogy csaknem vallásháborútól lehetett tartani.

A kölni viszály sokkal újabb még, hogysé az olvasóink előtt ismeretlen volna. Azért csak pontozva mutatjuk azt be, nem is másért, hanem csak az összefüggés miatt. 1825-ben egy porosz kabineti rendelet azt határozta, hogy vegyes házasságokban a gyermekek apjuk vallását tartoznak követni. A Poroszországba bekebelezett rajnavidék sohasem tudott Poroszországgal rokonszenvezni, Poroszország maga is vegyes házasságban élt a rajnavidékkel. A katolikus Rajnán a rendelet nagy ellenszenvre talált, mert gonosz tendenciáját azonnal felismerték. Ugyanis nem egyéb céloztatott vele, mint a rajnavidéket lassan-lassan protestánsná tenni. A porosz kormány annyi protestáns tiszttel s hivatalnokkal töltötte be a rajnavidéket, hogy ha azok odavaló leányokat vesznek nőül, ami pedig oly közel feküdt, a protestantizmusnak a Rajna vidékén okvetlenül el kell terjednie. De a többivel együtt a kölni megye is, Spiegel érsek alatt, alkalmazkodott a rendelethez. Spiegel halála után Droste Kelemen münsteri segédpüspököt szemelték ki a kölni székre. Ettől előbb tudakolta a kormány, vajon hajlandó-e, egy a megholt Spiegel érsek és a kormány között „a pápai breve értelmében” megkötött magánszerződést, a vegyes házasságok kezelésére nézve, foganatosítani? Droste mi rosszat sem gyanítva, igennel felelt, s erre 1835-ben a kölni káptalan által megválasztva, a szentszék és a kormány részéről megerősítve, 1836-ban beiktatták. Berlinből, hol a királynak hódolt, visszatérve, a levéltári iratok nyomán azt találta, hogy a kérdéses magánszerződés fölötté homályos és kétes. Azért vonakodott is aláírni egy a kormány által elébe terjesztett, Rómába szánt jelentést, mely a szerződés megkötéséről szól.

Sőt jelentést tett Rómába, s kijelentette, miképp ő csak a pápai brevéhez fog alkalmazkodni. Bunsen porosz követ a pápai udvarnál, azonnal Kölnbe sietett, hogy az érseket vagy a szerződés erejének elismerésére, vagy egy sok magyarázatú nyilatkozat aláírására bírja, de az érsek rendíthetetlen maradt. Erre önkéntes leköszönésre akarták bírni, de miután ez nem sikerült, forradalmi összeköttetéssel vádolták őt. 1837. november 20-án az esti órákban megjelent az érseknél Bodelschwing tartományi főnök, s felszólította őt, hogy Köln városát s megyéjét tüstént hagyja el. Miután az érsek ezt is megtagadta, kijelentette a főnök, hogy foglya s Mindenbe szállította.

Annál lelkesebben lépett fel Görres ez ügyben, mivel itt nemcsak általános egyházi érdek, hanem szűkebb hazájának speciális vallásos érdeke forgott veszélyben. Mint defensor fidei lép fel a rajnavidék mellett, mint közvádoló a porosz minisztérium ellen, egész Németország színe előtt. A rajnavidék nem akarja – úgymond – meghódított tartománynak tekinteni magát. Miképp váltottátok azt be, amit ígérték neki? Ha az uralkodó megadja államainak az ígért alkotmányt: úgy a viszály a parlamentáris arénában találja megoldását, s nem lett volna az egész ország elé hurcolva. Az érseken elkövetett brutális erőszakot is keményen rója meg „Athanasius” című iratában, mellyel nemcsak az összes német katolikust nyeri meg magának, de melynek folytán Lajos bajor király is szabadabb nyelvet enged a sajtónak a protestáns államkormány ellen. Így Bajorország látszott, mint nagyhatalom, átvenni a harcot, mit ismét csak Görresszel az élén tehetett. Montalembert gróf az Athanasiusban újra felismeri az orosz lány ordítását, ki ezelőtt Franciaország ellen fordította haragját. Az Athanasiusban újra föltámadt a régi Görres, bátor nyelve mutatta, hogy él még benne az ifjú szellem. Megküldvén könyvét Giovanellinek, így ír róla 1838. január 20-a alatt: „Csak nehezen tudtam megválni Mystikámtól, hogy e vitában részt vegyek. De egy benső szellem sürgetőleg követelte: vedd a tollat s írd, ami mondatik neked. Így hát további habozás nélkül hozzáfogtam s írtam négy héten át. Amint két nap óta munkámat kinyomtatva olvasom, csak elcsodálkozom gondolataim fölött, és a gondolatok viszont csodálkozva néznek rám. Nem először van az így, s ebből látom, hogy így kellett lennie. A könyv mélyen be fog vágni a rothadt húsba, de itt szánakozás csak kegyetlenség volna. Nagy vadászatot fognak tartani: a porosz követ már három hét előtt követelte az itteni kormánytól könyvem elkobzását, ámde visszautasították. A király erősen tartja magát, és így vitézül fog a harc viseltetni innen a Góg és Magóg ellen.” Giovanelli április 12-i válaszában ekképp nyilatkozik a könyvről: „Az Athanasius megjelenése óta önnek neve nálunk (Tyrolban) az egyházatyák sorában áll.” – és május 15-én: „A megtisztelés, hogy önt katolikus Luthernek nevezték el, elismerést érdemel.” Hogy mennyire érezték pedig Poroszországban a balfogás következményeit, arról ismét Giovanellinek szeptember 2-án írt levele tanúskodik. „A kölni ügyről – így ír – Metternich herceg nagyon határozottan nyilatkozott, s örömét nyilvánította a fölött, hogy a katolicizmus annak folytán mindenfelé lendületet nyer. A brixeni püspöknek többi között elbeszélte, hogy Töpliben találkozván a porosz királlyal, ez sajnálva panaszkolta, miképp ő ilyenén lépésre ragadtatva, protestáns létére nagyon hibázott, mert sohasem tett a katolicizmus az ő államaiban oly előmeneteleket, mint a kölni ügy után.” A könyv oly tartós hatást gyakorolt mindenfelé, hogy mellette minden egyéb, melyet engesztelékenyen írtak, háttérbe szorult, vagy éppen nem is vették figyelembe.

Találkozott mégis megtámadója az ellenfelekkel, nevezetesen: Leo tanár, Marheinecke és Dr. Bruno, kiket Görres egy fogalom alatt triászknak nevez. Ámde a támadók ki nem fogtak az ősz gladiátoron, sőt kikapták tőle részüket a „Triarier” című iratban, mely oly hatásosan és oly szellemdúsan van írva, hogy a protestánsok maguk vallották, miképp ezen atlétával, e katolikus Lutherrel csak egy Lessing mérkőzhetett volna meg. Leo tanár csakhamar visszahúzta magát, s elég becsületes volt bevallani a fölötti sajnálkozását, hogy ő egy Görres elleneinek számát növelte.

A kölni viszály még egy irodalmi vállalatnak adott létet, a „Historisch-politische Blätter” világhírű folyóiratnak, mely mai napiglan⁴ a katolikus Németország legjelentékenyebb egyház-publicisztikai lapját képezi, jöllehet az ma már távolról sem az, ami volt Görres idejében. Az ő ragyogó tolla emelte a lapot első rangra, amint előtte a „Katholik”-ot. Megkezdte a lapot a „Deutschland und die Revolution” – meg az „Europa und die Revolution” szellemében s ugyanazok hangján, a folytatást fiára, Guidóra s Phillips tanárra bízván akként, hogy évente két kötet jelenjen meg. Görres maga harminckilenc cikket írt az első huszonegy kötetbe, jelesnél jelesebbet! A kölni viszályra vonatkozókat nagy szenvedélyesség jellemzi. A viszály három évig tartott, míglen IV. Frigyes 1840-ben trónra lépven, az egyháznak az óhajtott békét visszaszerezni iparkodott. Alatta a paritás joga jött foganatosításba, ő maga annyira nagylelkű volt, hogy Droste érseknek sajátkezű levélben kijelentette, miképp őt a forradalmi pártoskodás gyanúja alól tökéletesen fölmenti. A király annyira igazságosnak s méltányosnak mutatkozott a katolikus egyház iránt, hogy nemsokára katolikus dinasztia alattvalói Poroszországra utaltak, mint ahol a katolikus egyház jogai jobban tiszteltetnek, a szerzetes rendek szabadon letelepedhetnek, egyházi társulatok kedvezőbben terjedhetnek. Mennyire tért el Bismarck e bölcs és igazságos politikától!

Még egyszer és most utoljára ragyog föl Görres az irodalmi téren. 1844-ben kitört a vita a trieri szent köntös fölött; melyhez a rajnai nép millió számra zarándokolt, még pedig, amint a protestánsok reájuk fogták – csupán azért, hogy a poroszokat bosszantsák. Görresre nézve valami csábító volt benne, hazájának középkori fényét még egyszer feltüntetni, saját fiatalkori emlékeiben még egyszer gyönyörködni. Írta tehát „Die Wallfahrt nach Trier” című hatyúdálát. És csakugyan dal az, diadalének, az egyházzól írva. „A kölni ügy – így ír – a viaskodó, a trieri búcsúját a győzelmes egyház diadala volt. A szent köntös pedig, a tunica inconsulilis, jele a vérnélküli szellemi harcnak, melyben ma is úgy győz az egyház, mint győzött ama véres harcban nagy Constantin alatt, a kereszt jelében.” Szellemének utolsó produktuma is az egyház, s szeretett hazájának dicsőítése!

Gondunk volt, Görres valamennyi munkáit életrajzának keretében legalább név szerint megismertetni. De hogy azok összessége ellen ne vétsünk, szükséges még a következőket megemlíteni, melyek e dolgozat keretén kívül estek.

„Zum Jahresgedächtniss” ti. a kölni érsek elfogatásának évfordulójára (1838).

„Zum zweiten Jahresgedächtniss” (1840).

„Kirche und Staat nach Ablauf der Kölner Irrungen” (1842).

„Die Völkertafel des Pentateuch” (1842).

„Die Japhetiten” (1842).

„Die drei Grundwurzeln des keltischen Stammes in Gallien.” (1845).

Vessünk csak egy általános tekintet Görres roppant könyvészetére, osztályozzuk azt be a szakmák szerint, számláljuk meg a könyvek, az ívek számát: s nem tudjuk, mit csodáljunk inkább benne, egyetemes lángeszét-e? szellemének termékenységét? avagy munkaképességét-e? és buzgó kitartását? Valóban mindegyikben egyiránt bámulandó! Van a mi hazai irodalmunkban is, és különösen a szépirodalomban elég termékeny író, ki nyalábszámra ír könyveket, de omni scibili et inscibili, azután sovány füzetkéit a lármás cím alatt: „összes munkái” nagy füttyel, s oly büszke öntudattal hirdeti, mintha ő mindenkivel, még egy Görresszel is kiállaná a sarat. Am Görres nem papiros fogyasztásért írt, munkái nem szecskát, hanem kilencven fontos tisztabúzáat tartalmaznak, s épp e belső becs az, ami nekik világnevet szerzett.

⁴ Ez az írás 1877-ben készült.

És így eljutottunk a pillanatig, melyben e kitűnő szellemnek, e fényes tehetségnek, e nagy hazafinak, e buzgó katolikus férfinak el kellett költöznie az élet pályájáról. Görres bú és bánat között fejezte be pályafutását, sőt lehet mondani, bú ölte meg őt. Nagy csapás érte Bajorországot a maga királyában, ki Lola Montezellel, a spanyol táncosnővel, házasságtörőleg szövetkezve, saját tekintélyét, ugyanúgy mint monarchiáját, szomorúan aláasta, s vakon rombolta le azt, amit oly szépen megkezdett. Az Európa által ünnepeelt király most közbecsmérlés tárgyává lett, és leginkább saját hú népénél. E fölött mély bánat fogta el Görres lelkét és ő most megtörve, meghajolva, már csak egy tisztos romhoz hasonlított. Hangja eltompult, szava mintha a sír mélyéből szállna föl, már csak közelben lehetett érteni. Ő ekkor a Genezist írta, melyből tíz ívet hátra is hagyott. A kérdésre, hogy mikorra fogja azt befejezni? azt válaszolta: „Most Lola csinálja a Genezist.” És csakugyan a spanyol táncosnő kezében volt minden hatalom e szánandó országban. Az ő szeszélye minisztériumokat döntött, minisztériumokat alkotott. Aki ellenállt neki, vagy csak rosszállólag nyilatkozott felőle, azt megsemmisítette haragja. A tanuló ifjúság kezdetől fogva ellenséges állást foglalt el irányában. Ez okért sok jeles tanárt elmozdított tanszékétől, sok jeles tudós számkivetve lett hazájából. Ez haláldöfés volt Görres lelkének. Látni, mint mozdítják el egymás után jeles tanítványait s jó barátait; látni, mint pusztul el iskolája, s nem marad fönnsenki, ki az ő tradícióit átvinné, s tovább terjesztené: ez okozta halálát.

Ő szorosán véve beteg sohasem volt, most is csak könnyű hurutláz fogta el őt, de ez nem volt oka, hanem csak első jelensége közeli feloszlásának. Körülbelül egy év óta övéi testi erejének, tanítványai beszédorgánumának fogyatkozását észlelték. 1848. január 18-án nem bírták többé lábait, kénytelen volt ágyba feküdni, melyből – amint ő érezte – nem fog többé fölkelni. Tizenegy napi szenvedés után kimúlt az igazak halálával. Halála igazi megpecsételése, beigazolása volt lefolyt pályájának, jámbor, erkölcsös életének. Tőle ugyanúgy, mint Szokratésztól, tanulni lehetett a meghalás mesterségét. Betegségében senki sem hallott panaszt ajkairól, türelmes volt, nyájas mindenki irányában, kedélyes és vidám egész a végpillanatig. Az orvos rendeleteihez is pontosan alkalmazkodott, jóllehet tudta, hogy azok mit sem használnak. Január 25-én, éppen 72-ik születése napján olyannyira heves mellszorongás fogta el őt, hogy kimúlását még aznap várták. Isten azonban még három napot engedett neki, mit ő különös jótéteményképp fogadott. Összeszedvén végerejét, még fölemelkedett az ágyban, hogy övéinek üdvkívánatait elfogadja. Nem ő szorult az ő vigasztalásukra, hanem inkább ő vigasztalta őket, s halálbátorságával mindnyájuknak épülésére szolgált. Ő nem csinált magának illúziót, érezte, hogy közel van a halál. „A fakultás érvényesíteni akarja a maga jogát – így szólt kedélyesen – az orvosok dacolni akarnak az Úr Istennel, és sok lovat fogtak be. Ők joggal a természetre építenek, ámde a fölgyógyuláshoz szükséges, hogy abban még életképesség legyen.” Költői nyelvét mindvégig megtartotta. Január 27-én kérte a halottas szentségeket s fölvette azokat a legbensőbb áhítattal legtehetségesebb tanítványától, egyszersmind a legbuzgóbb paptól, Haneberg tanártól. Teljes eszméletnél, nyugodt elhatározottságban várta feloszlását. „Még ma éjjel – így szólt január 28-án – rettenetes tusára fog e házban kerülni. Két erő, élet és halál, küzd itt e házban.” Január 29-én kora reggel mindinkább hevesebbek lettek a mellszorongások. Hú tanítványa, Haneberg meghatva végbúcsút vett tőle az életben s ment misét mondani. Azalatt övéi a haldoklók imáit mondták el mellette. A nagy letenye eme szavaira: Szent Magdolna könyörögj érettünk, reggeli háromnegyed hétre kiadta lelkét, melléhez szorítván a feszületet, melyet XIV. Gergely pápa ajándékba küldött az Athanasiusnak, saját fia, Guido által. Halálának hírére még száműzött barátai is, mit sem törődve a proscriptióval, Münchenbe siettek a végtisztelet megadására, és ez nagyszerűen nyilatkozott a pompás temetésben.

A nagy szellem porait a bajor föld bírja, de emlékjelet hazájában emeltek neki, és pedig a legilletékesebb helyen: az általa tényleg és írásban megdicsőített kölni dómban. Ott egy a „Görres ablak” név alatt ismeretes festett ablakban az ő arcképe ragyog, művészies

kivitelben, e rövid fölirattal: „Catholicae veritatis in Germania defensori glorioso, nato Confluent. 1776 denato Monachii 1848.”

Dr. Sepp, e nemzeti emlékjel első indítványozója ennél még szebbet és tartósabbat, mert élőt, elevenen szólót emelt Görresnek, annak kimerítő életrajzában, mely szintannyi szorgalommal s ismerettel van írva, mint hűséggel rajzolva. Csak egyet sajnálni kell a szerzőben, azt hogy ő a maga hőst saját céljaira, illetőleg a maga vallásirányára illetéktelenül törekszik felhasználni. Ebbeli szándéka úgy szövődik keresztül az egész művön, a fullánkos előszótól, a mérges véglapig, mint a hegyi csermely, mely majd sziklatekervények között eltűnve folydogál, majd ismét a kinyíló völgyben a napvilágot keresi. Görres életrajza egyúttal apológiája Dr. Sepp pápaellenes – avagy hogy a gyermeket mai nevén nevezzük, az ő ókatolikus vallásirányának. És e részben a tudós szerző nem irtózik még erőszaktól sem, oda hurcolván Görrest hajánál fogva, ahova az éppen nem tartozik. Avagy nem fogja-e velünk minden olvasó erőszakosnak találni a munkának ily című két fejezetét: „Görres a hierarchiai abszolutizmus, a – syllabus ellen”? s ismét: „Görres mint főtekinély és mint előharcos a csalatkozhatván elleni harcban”? Mi nem hittünk szemünknek, olvasva ily anakronisztikus címet! Mennyi idő fekszik Görres halála és a syllabus meg a vaticanum között! Hogy jöhet Görres neve a kettővel összefüggésbe? De az ellenséges indulat mindenre képes. Ez tolta be erőszakosan e két fejezetet is a műbe, szintoly erőszakosan okoskodva ki belőle, hogy ha Görres ma még él, ő okvetlen a pápai csalatkozhatatlanság elleni részen állt volna. Hogy-hogy? Mert Görres – ez a sommás érvelés – mindig ellene volt az abszolút hatalomnak, az egyes hatalmának; mert Görres mindig liberális elvek mellett küzdött, azon elvek mellett, miket a syllabus elkárhoztat; mert Görres többféle iratában élesen támadja meg a pápák despotizmusát, a hierarchia visszaéléseit; mert Görres német férfiú volt, és mint ilyen nem tűrt németellenes politikát, sem franciát, sem pápait. Mivel pedig Görres szilárd jellem volt, amely sohasem tagadja meg magát: ergo Görres okvetlenül a csalatkozhatatlanság elleni részen lett volna, amint volt már életében is.

Kérdjük, mindezen érvek adnak-e valami pozitívumot? Nem, hanem csak eszelős praesumptiót, melynek beigazolásához hiányzik a tény. Ezt csak a már elporladt Görres szolgáltathatta volna. De vajon szolgáltatta volna-e? Mi azt mondjuk, hogy nem. Hivatkozunk mi is az ő karakterére, még pedig ugyancsak Dr. Sepp életrajza alapján. Ő igenis úgy jellemzi Görrest, mint aki mindig liberális elveknek hódolt, mint aki meg nem kegyelmezett sem pápáknak, sem a hierarchiának, mint aki nem tűrt németellenes politikát: de mindamellett mindenkor vallásos lelket, mint buzgó, sőt élete harmadik felében, mint túlbuzgó katolikust. Ez Görres jelleme. És mivelhogy ő azt sohasem tagadhatta volna meg, mi következik abból? Az, hogy ő liberális elveit azután is össze tudta volna egyeztetni hitével, s igaz hívő katolikus maradt volna a vaticanum után is. Nincs itt politikáról szó, a pápai csalatkozhatatlanság tisztán vallásos tárgy, és azért itt egyszerűen az a kérdés: hitt-e volna Görres, a buzgó katolikus, az egyház tekintélyének vagy sem? Erre ő maga felel meg általunk már idézett szavaiban, melyekkel a maga Mystikáját a szentszék ítéletének aláveti: „Oly nagy bennünk az egyház szelleme iránti tisztelet, hogy ha mindjárt nem is fognánk föl annak ítéletét, mégis készletve éreznénk magunkat azt minden meggondolás nélkül elfogadni”, Quid adhuc egemus testibus? Többiben csak Isten tudhatja, mik lettek volna a halandó útjai évek múlván! Azért mi Görrest csak akképp vehetjük, amint őt életében találtuk, ami ezen túl van, az vakmerőség. Dr. Sepp, ki gesta Dei per Bismarck – azaz Bismarck egyházüldöző politikáját olyannyira magasztalja, ám ringassa magát abbéli hitében is, hogy Görres e téren is az ő kürtjébe fújt volna: mi itt is az ellenkezőt tartjuk a bajnok Athanasiusról, s erősen hisszük, hogy hatalmas szava igazságos haragban dörgött volna most is az egyház üldözői ellen Németországban. – Szépen, magasztosan prezentálná magát az emlékszóbor, mit Dr. Sepp Görresnek emelt, hogy ha ő azt szűrő csalánnyal, mérges

bürokkal, keserű lapuval körül nem ültette volna. Ezek másra igen, de nem Görresre méltó virágok.